

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Pavel Pallendal

**Konference v Čierné nad Tisou a v Bratislavě
na stránkách Rudého práva**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Pavel Pallendal**

Vedoucí práce: **PhDr. Jakub Končelík, PhD.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Pallendal, Pavel. *Konference v Čierné nad Tisou a v Bratislavě na stránkách Rudého práva*. Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2009. 57 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jakub Končelík, PhD.

Anotace

Diplomová práce „Konference v Čierné nad Tisou a v Bratislavě na stránkách Rudého práva“ pojednává o způsobu mediální prezentace konferencí v Čierné nad Tisou a v Bratislavě v Rudém právu. V této práci jsou zpracovány články z krátkého období před konáním konferencí (1 týden), články otištěné během konání konferencí (29. 7.–3. 8. 1968) a také z období po ukončení jednání s dozvuky z obou konferencí (1 týden). Rudé právo, jakožto tiskový orgán ÚV KSČ, sleduje, jakým způsobem se stranické vedení vyrovnává se silicím kritickým tlakem ze strany zemí Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem. Zároveň je tento list využíván reformním křídlem ÚV KSČ k eliminaci opozice v předsednictvu strany v předvečer jednání. Během konání schůzek obou stranických delegací je v reakcích Rudého práva čitelná nervozita pramenící z informačního embarga i ze stále se prodlužujícího jednání. V období mezi konferencemi, přes optimistické výroky čs. představitelů, neobsahují články přehnanou euforii. Situace se mění se zahájením bratislavského jednání. Kombinace pozitivních gest ze strany předáků komunistických stran států Varšavské smlouvy a dohodami uzavřenými v Čierné nad Tisou ohledně prezentace jednání v médiích se projevila v pozitivním hodnocení výsledků obou jednání. Tyto pozitivní ohlasy zmiňují jednotu socialistického bloku i možnosti reformovat jej celý ve společenství s větší autonomií jednotlivých států.

Annotation

Diploma thesis „Representation Conferences in Čierná nad Tisou and in Bratislava by Rudé právo newspaper“ deals with the style of media presentation of the conferences in Čierná nad Tisou and in Bratislava by Rudé právo newspaper. This Diploma thesis works with the articles from a short period (1 week) before realization of the conferences, with the articles published during the conferences and with the articles published one week after the conferences. Rudé právo newspaper followed the Czechoslovak Communist Party style of defense against critiques from the other countries of the socialist bloc. Rudé právo newspaper had been also used for the elimination of Opposition in Party few days before conferences started. The presentation during conferences was very nervous because of the information

embargo and the conference in Čierná nad Tisou (first of the conferences) was extended from the original projection. The situation was changed when the conference in Bratislava had started. Good indications from the other communist leaders and the agreement concluded in Čierná nad Tisou had an influence on the positive presentation of results from talks. These positive responses spoke about the unity in socialist bloc and also about higher autonomy of single countries in that bloc.

Klíčová slova

Čierná nad Tisou, Bratislava, konference, Pražské jaro, Rudé právo, reformátor, Komunistická strana Československa

Keywords

Čierná nad Tisou, Bratislava, conference, Prague spring, Rudé právo newspaper, reformer, Communist Party of Czechoslovakia

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 103 580 znaků s mezerami, tj. 57 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21. května 2009

Pavel Pallendal

.....

Poděkování

Velmi rád bych na tomto místě poděkoval a vyslovil uznání všem, kteří mi pomáhali při vzniku této práce. Především dr. Jakubovi Končelíkovi, vedoucímu mé diplomové práce za odbornou spolupráci, za poskytnutou pomoc a za množství tvůrčích připomínek. Neméně důležitou oporou mi byla přítelkyně Radka Smržová, které děkuji za trpělivost a za četné dobré postřehy a rady, také za práci, jakou si dala s přečtením tohoto textu.

A SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT:	
Příjmení a jméno diplomanta: Pallendal Pavel	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomanta: 2006	
E-mail diplomanta: p.pallendal@volny.cz	
Studijní program/studijní obor: Mediální a komunikační studia/mediální studia	
Předpokládaný název práce v češtině: Konference v Čierné nad Tisou a v Bratislavě na stránkách Rudého práva	
Předpokládaný název práce v angličtině: Representation of the conferences in Čierna nad Tisou and Bratislava by Rudé právo newspaper	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012): (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve po dvou semestrech</u> od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012) LS 2009	
Jedná se o téma (zakřížkujte platnou odpověď): navrhované studentem ☒ z nabídky IKSŽ ☐ Příjmení a jméno pedagoga, který téma vypsal:	
Pedagog, s nímž byly teze konzultovány (příjmení, jméno, pracoviště – vzor: Bednářová, Petra, KŽ IKSŽ UK FSV): Končelík, Jakub, KMS IKSŽ UK FSV	
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Konference v Čierné nad Tisou a v Bratislavě byly vyvrcholením kritiky ČSSR ze strany partnerských komunistických stran v čele s Komunistickou stranou Sovětského svazu. Jejich účelem bylo varovat předsednictvo ÚV KSČ před odklonem od principů socialismu, zejména v rovině mediálních systémů. Československý model se začal svými charakteristikami stále více podobat systémům demokratických zemí, zatímco v ostatních zemích východního bloku fungoval systém přidělově-informační. Cílem mé práce je zjistit, zda československý tisk, v tomto případě reprezentovaný Rudým právem, zaznamenal střety obou systémů a v případě, že ano, popsat prezentaci těchto střetů.	
Zdůvodnění výběru tématu práce, včetně stručného popisu řešení nejvýznamnějších otázek vztahujících se k tématu v odborné literatuře oboru (rozsah max. 1000 znaků): Konference v Čierné nad Tisou a v Bratislavě byly vyjma samotné intervence nejzazším bodem konfrontace mediálních systémů. Na jedné straně to byl reformující se československý model směřující k charakteristikám demokratických systémů a na druhé straně stál přidělově-informační sovětský model. Zajímá mě tedy, nakolik Rudé právo střet obou modelů reflektuje.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): Prvním krokem mé práce bude rozbor fenoménu Pražského jara v kontextu československých dějin 20. století. Na toto téma navážu popisem geopolitické situace v tehdejší Evropě. Druhou část práce zahájím popisem úlohy, kterou setkání v Čierné nad Tisou a Bratislavě sehrála ve vztahu k Pražskému jaru. V tomto oddíle se budu též věnovat legislativní úpravě tištěných médií a celkové strategii, jakou volil státní aparát při kontrole a řízení tištěných médií v 60. letech 20. století. Třetí část zahájím rozbohem role Rudého práva jako ústředního tiskového orgánu	

Komunistické strany Československa a jeho vztahu k vládnoucímu režimu, včetně jeho využívání k propagandistickým účelům. Tato část práce bude obsahovat rešerše článků o obou konferencích, které otisklo Rudé právo, a jejich srovnání se skutečnými událostmi. Rešerše se budou týkat článků, jež vyšly v období 7 dní před konáním, během konání a 7 dní po skončení schůzek (v Čierné nad Tisou 29. 7. - 1. 8. 1968 a v Bratislavě 3. 8. 1968).

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období, za které bude analyzován) a postup (technika) při jeho zpracování:

Články obsahující zmínky o konferencích v Čierné nad Tisou a Bratislavě, které vyšly v období mezi 22.7. - 10.8.1968 v Rudém právu.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BENČÍK, Antonín. Utajovaná pravda o Alexandru Dubčekovi: drama muže, který předběhl svou dobu. Vyd. 1. Praha : Ostrov, 2001. 223 s. ISBN 80-86289-19-2.

BENČÍK, Antonín. V chapadlech kremelské chobotnice. Vyd. 1. Praha : Mladá fronta, 2007. 514 s. ISBN : 978-80-204-1617-9.

CYSÁŘOVÁ, Jarmila. Pokus o občanské společenství. Praha : FITES, 1994. 79 s.

FELCMAN, Ondřej. Vláda a prezident: období pražského jara (prosinec 1967 - srpen 1968). Vyd. 1. Brno : Doplněk, 2000. 501 s. ISBN 80-7285-004-8.

HOPPE, Jiří. Pražské jaro v médiích : výběr z dobové publicistiky. Vyd. 1. Brno : Doplněk, 2004. 441 s. ISBN 80-7239-162-3.

JANÁČEK, František; MICHÁLKOVÁ, Marie. Příběh zvacího dopisu. - In: Soudobé dějiny. - Roč. 1, č. 1 (1993/1994), s. 87-101.

KOUDELKA, František; SUK, Jiří. Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 : leden-srpen 1968. Vyd. 1. Brno : Doplněk, 1996. 350 s. ISBN 80-85765-71-3.

KURAL, Václav; MORAVEC, Jan; BENČÍK, Antonín. Československo roku 1968. 1. díl, Obrodný proces. Vyd. 1. Praha : Parta, 1993. 207 s. ISBN 80-901337-7-0.

MALEČEK, Stanislav. Byli jsme při tom : Čeští novináři a publicisté vzpomínají na události let 1968-1969, doby, kterou celý svět znal jako Pražské jaro. Vyd. 1. Praha : Klub novinářů, 1993. 127 s.

PECKA, Jindřich; BELDA, Josef; HOPPE, Jiří. Občanská společnost 1967-1970 : sociální organismy a hnutí Pražského jara. Vyd. 1. Brno : Doplněk, 1998. 545 s. ISBN 80-85270-80-3.

PECKA, Jindřich. Spontánní projevy Pražského jara 1968-1969. Vyd. 1. Brno : Doplněk, 1993. 295 s. ISBN 80-85270-19-6.

VONDROVÁ, Jitka; NAVRÁTIL, Jaromír. Komunistická strana Československa : konsolidace (květen-srpen 1968). Vyd. 1. Brno : Doplněk, 2000. 485 s. ISBN 80-7239-065-1.

VONDROVÁ, Jitka; NAVRÁTIL, Jaromír; MORAVEC, Jan. Komunistická strana Československa : pokus o reformu (říjen 1967 - květen 1968). Vyd. 1. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. 580 s. ISBN 80-85270-96-X.

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT **VYTIŠTĚNÉ** (včetně části, kterou vyplňuje institut!), **PODEPSANÉ** A VE **DVOU** VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY UK FSV. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI **VYZVEDNOUT** V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A **NECHAT VEVÁZAT** DO DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TUTO ČÁST VYPLŇUJE INSTITUT:			
Vyjádření IKSŽ: Vedení IKSŽ teze projednalo na svém zasedání dne s tímto výsledkem:		Schváleno ☐	
		Neschváleno ☐	
Důvody případného neschválení práce		Téma je již zpracované ☐	
		Špatně formulované téma a cíl ☐	
		Špatně zvolená metoda práce ☐	
		Nedostatečná rešerše literatury ☐	
		Nevhodně zvolené prameny ☐	
		Nedostačující úroveň tezí ☐	
		Jiné	
		
		
Navržený vedoucí práce	Souhlas vedoucího práce navrženého vedením institutu	Příjmení a jméno	Datum /Podpis
	
Návrhy na konzultanty (v případě, že takové návrhy z jednání vedení IKSŽ vyplynou)		Příjmení a jméno	Příjmení a jméno
	
Schválené teze převzal/a student/ka		Příjmení a jméno	Datum /Podpis
	
Návrhy na oponenta: Vedení IKSŽ na svém zasedání dne navrhlo, aby předloženou práci oponoval/a:		Příjmení a jméno	
		

VONDROVÁ, Jitka; NAVRÁTIL, Jaromír. Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : Červenec-srpen 1968. Vyd. 1. Brno : Doplněk, 1996. 321 s. ISBN: 80-85765-76-4.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Český tisk v roce 1968 a personální změna na postu prezidenta republiky / Nikola Hönigová; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií; vedoucí bakalářské práce Petr Bednařík (2007).

Krajský deník Průboj 1968-1969 / Michaela Müllerová; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií; vedoucí diplomové práce Jakub Končelík (2007).

Mediální prezentace smrti Jana Masaryka v českém tisku v letech 1968 a 1969 / Jana Niklová; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií; vedoucí diplomové práce Petr Bednařík (2007).

Normalizační ideál novináře / Olga Haladová; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií ; vedoucí diplomové práce Jakub Končelík (2004).

Normativní a praktická rovina kontroly médií v komunistickém režimu - fungování Českého úřadu pro tisk a informace v počáteční fázi normalizace / Ladislav Bláha; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií ; vedoucí diplomové práce Jakub Končelík (2005).

Odkaz politických procesů 50. let v Československu na stránkách vybraných periodik v podmínkách obnovující se svobody slova během Pražského jara 1968/ Hohl, Ondřej; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií; vedoucí diplomové práce Jakub Končelík (2007).

Rok 1968 a Kamila Moučková / Jančárková, Dagmar; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií; vedoucí bakalářské práce Petr Bednařík (2007).

Datum / Podpis studenta

6.6.2008

.....

Obsah

Úvod.....	13
1. Metodologie	15
2. Historický kontext	17
2.1 Od února 1948 k Pražskému jaru	17
2.2 Jednání v Čierné nad Tisou a v Bratislavě	21
2.2.1 Den první.....	22
2.2.2 Den druhý.....	26
2.2.3 Den třetí.....	30
2.2.4 Den čtvrtý.....	32
2.2.5 Bratislava.....	32
3. Analýzy jednotlivých článků	35
3.1 Období před jednáními v Čierné nad Tisou a v Bratislavě	35
3.1.1 Články vyjadřující podporu reformnímu kurzu.....	35
3.1.2 Články polemizující se zahraničními listy	39
3.2 Reflexe konference v Čierné nad Tisou v Rudém právu.....	44
3.3 Odraz jednání v Bratislavě na stránkách Rudého práva.....	53
3.4 Dozvuky jednání v Čierné nad Tisou a v Bratislavě.....	55
Závěr.....	58
Summary.....	61
Použitá literatura.....	62
Seznam příloh.....	63
Přílohy	64

Úvod

Konference v Čierné nad Tisou a v Bratislavě jsou z pohledu vnitřního vývoje východního bloku historicky a politicky ojedinělé jevy. K různým pokusům vymanit se z pozice nesvéprávného satelitu docházelo ve východním bloku již v době před Pražským jarem. Jenže tyto pokusy měly jiný charakter a jejich průběh byl motivován zejména občanskou nespokojeností s vývojem v jednotlivých zemích.¹ Měly tedy blíže k revolučním letům 1848 se všemi náležitostmi, které k lidovým bouřím patří. Až v Československu panovala shoda v názoru na další vývoj země mezi většinou národa a představiteli tehdejšího politického systému. Přestože nelze považovat všechny tehdejší politické špičky za zastánce zásadních společenských reforem, lze říci, že reformní křídlo v KSČ bylo schopno prosazovat svoji politickou koncepci, jež byla do jisté míry v souladu s veřejným míněním. Proto považuji za velice zajímavé konfrontovat reflexi tehdejších událostí tak, jak je prezentovalo Rudé právo (dále jen RP) s historicky doložitelnými fakty.²

Tato konfrontace by měla být zajímavá zejména ze dvou důvodů. Prvním z nich je skutečnost, že v době Pražského jara neexistovala cenzura v podobě, v jaké se v Československu vyskytovala od roku 1948 do roku 1989 s výjimkou zmíněného období od jara 1968 až do roku 1969, kdy postupně skomírající svoboda tisku byla úplně umlčena normalizačními opatřeními.³ Mohli bychom tedy rekonstruovat mediální prezentaci československé politiky tak, jak ji realizovala KSČ v době Pražského jara.⁴

Druhým faktem, jenž činí záznam tehdejších událostí v RP zajímavým, je právě to, že RP bylo oficiálním tiskovým orgánem KSČ. Mohlo by být tedy zajímavé, k jakému názorovému proudu se autoři článků a komentářů v RP přikláněli, jestli preferovali reformátorský kurz, nebo spíše používali rétoriku konzervativců, či byli striktně objektivní. Neméně zajímavé může být i zmapování článků vztahujících se k mezinárodní politice. Zda se v nich vyskytoval nacionalistický podtext, či neochvějná víra v socialistický

¹ VONDROVÁ, Jitka a NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970 II.* díl. Praha, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. s.79.

² Srov.: BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice.* Praha: Mladá fronta, 2007. s.11.; PAUER, Jan. *Praha 1968 Vpád Varšavské smlouvy: pozadí – plánování – provedení.* Praha: Argo, 2004.s. 11.

³ KONČELÍK, Jakub. *Média a Pražské jaro; Kontrola a řízení tisku v souvislostech československé krize konce 60. let.* Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií. 2008.

⁴ HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky.* Praha-Brno: ÚSD-Doplňek, 2004. s.11 .

internacionalismus, nebo se vyznačovaly realistickým pragmatismem vycházejícím ze znalostí tehdejší geopolitické situace.⁵

Přestože obě konference vyčnívají svým významem nad ostatní konfrontace tohoto historického úseku, nemůžeme způsob jejich reprezentace v RP posuzovat samostatně, ale se zřetelem na kontext celého období Pražského jara. A to nejen s ohledem na diferenciaci uvnitř strany, ale především s ohledem na vnější tlaky vlád zemí Varšavské smlouvy a zejména Sovětského svazu .

⁵ PITHART, Petr. *Osmášedesátý*. Praha: Rozmluvy, 1990. s. 34. Kniha vyšla původně pod pseudonymem Sládeček již v roce 1980 v exilovém nakladatelství INDEX.

1. Metodologie

Cílem této práce je podrobné prozkoumání článků za účelem analýzy, jakým způsobem RP informovalo o inkriminovaných historických událostech. Ve své práci se pokusím o analýzy mediálního obsahu RP ve sledovaném období s cílem co nejpřesněji popsat jeho vztah k jednáním v Čierné nad Tisou a v Bratislavě. Tento krok mi umožní konfrontovat mediovaný náhled ÚV KSČ jako celku s dochovaným obrazem reálného dění na jednáních. Vybrané články musí mít vztah k jedné či druhé konferenci. Konkrétně by měly vystihovat situaci v Československu před konáním schůzek, tzn. názory společnosti na jednání, postoje vedoucích představitelů i ohlasy zahraničního tisku na vývoj čs. krize. Relevantní jsou také články referující o samotném průběhu konferencí. Další skupinou zkoumaných článků jsou ty, které popisují ohlasy na výsledky jednání a to ze strany veřejnosti, čs. představitelů i zahraničního tisku. Datum zveřejnění jednotlivých článků na stránkách RP se musí pohybovat v období od 22. července do 10. srpna 1968, což představuje sedm dní před konáním první schůzky v Čierné nad Tisou (29. 7.–1. 8. 1968) a sedm dní po skončení bratislavského jednání (3. 8. 1968). Jednotlivé články jsou v práci doslovně citovány. Z důvodu úspory místa jsou některé méně důležité pasáže vypuštěny. Vynechané pasáže jsou označeny interpunkčním znaménkem, výpustkou. Články s obdobným obsahem jsou v některých případech sdružovány do skupin a analyzovány společně. Citované články jsou označeny kurzívou a odsazeny, aby byly zřetelně odlišeny od dalšího textu. Kurzívou jsou v textu také označeny nadpisy článků RP, s kterými pracuji v oddíle práce věnovanému analýze článků.

K analýze novinových textů využívám nástrojů kvalitativního typu analýz mediálních obsahů⁶ se zřetelem na kontext polednové⁷ politiky KSČ a ideologického soupeření dvou frakcí v KSČ. Konkrétně se zaměřuji na vztah titulku a vlastního textu či zapojování dílčích témat do dalších kontextů apod.

Při rekonstrukci událostí v Čierné nad Tisou a v Bratislavě nepracuji přímo s archivními materiály, ale převážně s publikacemi, které již daný materiál zpracovaly. Protože cílem práce není rozšíření pramenné základny, ale rekonstrukce obou jednání, měly by být použité zdroje dostačující.⁸ Součástí práce je kromě srovnání jednotlivých článků s doloženými fakty také

⁶ SCHULZ, Winfried; SCHERER, Helmut; HAGEN, Lutz. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004. s.29–50

⁷ Personální změny v předsednictvu ÚV KSČ z ledna 1968, zejména zvolení Dubčeka prvním tajemníkem, odstartovaly reformy v ČSSR.

⁸ Při rekonstrukci jednání v Čierné nad Tisou a v Bratislavě jsem čerpal z knih VONDROVÁ, Jitka a NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970 II. díl*. Praha, Brno: Ústav pro

popis úlohy obou konferencí v kontextu československé krize a to z pohledu vnitřní politiky i zahraniční politiky Československa vůči Sovětskému svazu a ostatním státům východního bloku.

soudobé dějiny AV ČR, 1996. Autoři se při výběru materiálu při výzkumu v českých archivech soustředili zejména na dva fondy bývalého Archivu ÚV KSČ – Fond předsednictva ÚV KSČ 1966–1971(02/1) a fond A. Dubčeka (07/15). Při výzkumu zahraničních zdrojů autoři čerpali z materiálů soustředěných v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR ve sbírce Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970. Dále jsem čerpal z knihy PAUER, JAN. *Praha 1968 Vpád Varšavské smlouvy: pozadí – plánování – provedení*. Praha: Argo, 2004. Autor knihy pracoval taktéž s dokumenty shromážděných ve sbírce Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970. Doplnující informace pocházejí z autobiografických publikací přímých účastníků událostí např. DUBČEK, Alexander. *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis A. Dubčeka*. Praha: Svoboda 1993.

2. Historický kontext

2.1 Od února 1948 k Pražskému jaru

Výsledek voleb v roce 1946 se zdá být určující ve vývoji komunistického režimu i ve vývoji jeho krize. Jednoznačné volební vítězství umožnilo komunistům uchvátit moc, aniž by se museli ve větší míře uchýlovat k násilným krokům proti většinové společnosti.⁹ Společenská poptávka po novém světonázoru, který by již nepřipustil další ponižující zkušenost podobnou německé okupaci, nedovolovala lidem vidět nebezpečí další zločinné ideologie.

Prvních pět let komunistického panování v Československu vycházelo ze sovětského modelu. Komunisté využívali proti svým oponentům, jež vyčlenili ze společnosti označováním za kolaboranty a pomáhače imperialistů, tvrdé represe. Po stabilizaci mocenského monopolu prováděli čistky i uvnitř strany. Prvním náznakem nespokojenosti občanů byly nepokoje spojené s měnovou reformou.¹⁰ K náznakům destabilizace do té doby bezchybně fungující mašinérie významně přispěla Stalinova smrt (1953) a následné změny v sovětské politice.¹¹

V roce 1956, kdy se zdálo, že krize je zažehnána, vystoupil na 20. sjezdu KSSS první tajemník ÚV KSSS Nikita Sergejevič Chruščov se svým projevem o kultu osobnosti. Tento projev byl nepochybně prvním impulsem pro nástup reformních sil. Zatímco v Československu docházelo spíše k ojedinělým projevům nespokojenosti, v okolních socialistických zemích byli obyvatelé více extrémní. V Polsku bylo svrženo servilní prosovětské vedení, v Maďarsku se situace vyvinula až do krvavého střetu mezi opozičními silami a sovětskou armádou.

V Československu se kritika tehdejšího režimu projevila například vystoupením některých spisovatelů nad druhým sjezdu Svazu československých spisovatelů (22. 4. 1956), kde do té doby loajální spisovatelé kritizovali například cenzuru.¹² Vedení strany však nikterak nemínilo ustoupit ze svých pozic, nepřipustilo diskusi o uvolňování režimu a naopak se utvrdilo v konzervativní pozici. Režim sice prováděl proklamovanou nápravu chyb, ale byly to většinou jen fráze bez efektu, jako například revize politických procesů prováděná komisí pod vedením tehdejšího ministra vnitra Rudolfa Baráka.¹³

V takovém politickém ovzduší vstoupil do prezidentského úřadu Antonín Novotný (prvním tajemníkem byl od r. 1953). Novotný, přestože jej můžeme charakterizovat jako

⁹ PEROUTKA, Ferdinand. *Byl Edvard Beneš vinen?* Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1993. s. 10.

¹⁰ Srov. např.: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ref_menova_1953.php

¹¹ BENČÍK. Strana 13.

¹² KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945–1956*. Praha: Torst, 1998. s. 120.

¹³ BENČÍK. Strana 15.

prototyp konzervativního komunisty, viděl, že s hospodářstvím není všechno v pořádku a jmenoval do vlády ekonoma Otu Šika. Reformy se ovšem uskutečňovaly především formou verbálních proklamací, protože konzervativně laděná Novotného klika ve vedení strany větším změnám z mocenskopolitických důvodů bránila. Novotný tedy stál na počátku jakýchsi pokusů o reformní procesy alespoň v teoretické rovině a převážně v ekonomické sféře života společnosti.¹⁴ Situace v Československu se od počátku šedesátých let vyvíjela velmi pomalu, ale směrem k postupnému uvolňování poměrů. Příznaky tohoto uvolňování lze pozorovat ve snaze vypořádat se s dědictvím procesů z padesátých let a rehabilitovat jejich oběti, ať už to bylo v rámci Kolderovy komise či následně Barnabitské komise.¹⁵

Pomyslným počátkem samotného Pražského jara byl ovšem IV. sjezd spisovatelů (27.–29. 6. 1967). Na sjezdu zazněla ostrá kritika oficiální politiky a to nejen v kulturní sféře. Sjezd měl velikou odezvu ve veřejnosti. Novotný se snažil tvrdě odpovědět, ale již bylo pozdě. Proti Novotnému se během jeho vládnutí vytvořila silná skupina odpůrců, ke kterým se přidala skupina nespokojených slovenských komunistů v čele s prvním tajemníkem ÚV KSS Alexandrem Dubčekem. Celý konflikt vyvrcholil v období od října do prosince 1967, kdy se spor přenesl do předsednictva a vyhrotil se až návrhem na odstoupení Novotného z funkce. A protože se Novotnému nedostalo podpory z Moskvy, byl na plénu ÚV KSČ (3.–5. 1. 1968) vystřídán Dubčekem ve funkci 1. tajemníka KSČ. Prezidentská funkce mu byla ještě ponechána, na tu abdikoval až 28. března 1968, kdy byl vystřídán Ludvíkem Svobodou.¹⁶

Lednové plénum nebylo jen nástrojem k personální změně na místě 1. tajemníka, ale také začátkem nástupu stoupenců základní společenské reformy. Signálem pro veřejnost bylo vystoupení člena předsednictva ÚV KSČ a pozdějšího předsedy Národního shromáždění Josefa Smrkovského v deníku *Práce* z 21. 1. 1968 s názvem *Oč dnes jde*. Obecně byla otevřenost reformistů vůči médiím novým prvkem na politické scéně. Signály, že se něco děje v do té doby politicky rigidním Československu zaregistrovali, kromě veřejnosti, také vedoucí představitelé pětky¹⁷ v čele se Sovětským svazem.

Toto znepokojení se stalo podnětem pro zorganizování schůzky v Drážďanech 23. 3. 1968. Nic netušící čs. delegace zde dostala tvrdou lekci ze „socialistického internacionalismu“. Byla to první koordinovaná akce proti čs. reformnímu hnutí a jeho

¹⁴ VYKOUKAL, Jiří; LITERA Bohuslav; TEJCHMAN Miroslav: *Východ - Vznik, vývoj rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha: Nakladatelství LIBRI, 2000. s. 377.

¹⁵ BENČÍK, Strana 16.

¹⁶ MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremlu*. Praha: Mladá fronta, edice Archiv, 1990. s. 121.

¹⁷ Pod označením „pětka“ se nachází představitelé pěti komunistických stran z těchto zemí: Bulharská lidová republika (BKS); Maďarská lidová republika (MSDS); Německá demokratická republika (SED); Polská lidová republika (PSDS); Svaz sovětských socialistických republik (KSSS).

vedení, při níž bylo použito masivního ideologického, mocenskopolitického nátlaku. Součástí toho nátlaku byl i vysoký počet důstojníků sovětské armády, kteří se schůzky účastnili.¹⁸

Přes drážďanskou schůzku si Dubček a Oldřich Černík na dubnovém plénu ÚV KSČ (1.–5. 4. 1968) prosadili proreformní kádrové změny (například zvolení Smrkovského do čela Národního shromáždění) a zejména přijetí Akčního programu, ve kterém byly shrnuty ideje reformistů. Zároveň na tomto zasedání bylo zvoleno nové předsednictvo a vládě bylo doporučeno, aby podala demisi. Novou vládu v čele s Černíkem jmenoval Svoboda 8. dubna 1968.¹⁹

Jelikož kroky, které činilo Dubčekovo vedení, byly v příkrém rozporu s „doporučeními“, jež čs. delegace dostala v Drážďanech, proběhlo mezi představiteli ÚV KSSS a ÚV KSČ další jednání (4.–5. 5. 1968), tentokrát v Moskvě. Ani zde nešetřili sověští představitelé kritikou poměrů v Československu. Čs. delegace argumentovala žádostí o shovívavost ve složité situaci. Sověti shovívavost přislíbili, ale pro všechny případy uložili ministru obrany SSSR, maršálu Andreji Antonoviči Grečkovi, zahájit přípravy na případnou invazi do Československa. Celou akci označili krycím jménem Dunaj.²⁰ O dva dny později se konala v Moskvě tajná porada pětky, na níž se představitelé pěti stran dohodli na společném postupu proti čs. reformátorům.

Představitelé pětky monitorovali situaci v Československu, zejména dění v médiích. Svobodný tisk jim poskytoval dostatek důkazů, že se situace v Československu vymyká vedení KSČ z rukou. Čs. reformní představitelé proti médiím ani v této vyhrocené situaci nehodlali nijak zasáhnout. A to nejen z neochoty dělat nepopulární opatření, ale také částečně z důvodů upevnění si svých pozic vůči konzervativcům. Personálně totiž nebylo ještě prosazování reformních kroků dostatečně zajištěno. V Národním shromáždění působili ještě lidé zvolení za Novotného. Reformátoři se tedy museli opírat o podporu veřejnosti, které se jim dostávalo právě přes média.²¹

Přehled o dění v politických kruzích se Sovětům dostávalo od prosovětsky orientovaných straníků. Z tohoto důvodu se zvýšil počet návštěv sovětských představitelů v Československu, kteří tu sondovali možnosti svých spojenců v čs. orgánech. V tomto období proběhla například návštěva předsedy Rady ministrů Alexeje Nikolajeviče Kosygina v Karlových Varech či inspekční cesta maršála Grečka, speciálně zaměřená na západní hranici. Inspekční cesta měla také potvrdit tezi spojenců z Varšavské smlouvy, podle níž se

¹⁸ BILÁK, Vasil. *Paměti Vasila Biláka, I díl*. Praha: Agentura CESTY, 1991. s. 133.

¹⁹ PAUER, Jan. *Praha 1968 Vpád Varšavské smlouvy: pozadí – plánování – provedení*. Praha: Argo, 2004. s.43.

²⁰ BENČÍK. Strana 90.

²¹ MLYNÁŘ. Strana 132.

Československo díky politickým experimentům stalo slabinou ohrožující obranyschopnost celého paktu.²²

V červnu 1968 československá krize nabrala ještě víc na obrátkách. Přispělo k tomu zveřejnění manifestu 2000 slov, který byl konzervativními skupinami v KSČ považován za kontrarevoluční platformu. Manifest však byl spíše vyjádřením obav radikálních reformátorů ze zastavení reformních pokusů. Radikálové viděli největší nebezpečí ve vměšování se Sovětského svazu do tohoto procesu a to buď přímo či skrze prosovětsky orientované čs. politiky.²³ K eskalaci napětí přispělo i velitelsko-štabní cvičení Šumava, které se konalo od 20. června do 30. června na čs. území. Zejména pomalý odsun spojeneckých vojsk z našeho území (poslední sovětské jednotky opustily československé území 3. srpna 1968) a špatná komunikace sovětského velení vyvolávalo u čs. představitelů rozpaky a u občanů nevoli. Všechny tyto skutečnosti stavěly reformní politiky do obtížné situace. Na jedné straně stály požadavky veřejnosti po demokratizaci a na druhé straně byly výtky pětky ohledně změny politického kurzu a pokusů Československa o opuštění socialistického tábora.²⁴

Protože se situace z pohledu sovětského vedení nevyvíjela dobře, přistoupila sovětská strana k dalším krokům. Začátkem července zaslalo ÚV KSSS dopis ÚV KSČ, v němž kritizovalo vývoj v ČSSR a zároveň v tomto dopise navrhovalo setkání pětky se zástupci KSČ ve Varšavě. Dubček, který měl ještě v živé paměti obdobný tribunál z Drážďan, se tomu chtěl vyhnout. Argumentoval zaneprázdněním předsednictva a navrhl uspořádat pouze bilaterální setkání mezi ÚV KSČ a ÚV KSSS v pozdějším termínu. Přes odmítavý postoj čs. strany varšavská schůzka (14.–15. 7.) proběhla a to i bez účasti čs. delegace.²⁵ Výstupem varšavské schůzky byl kritický dopis, jenž byl 16. června předán Dubčekovi sovětským velvyslancem v Československu Stěpanem Vasilijičem Červoněnkem. Současně při předání dopisu vyjádřil sov. velvyslanec ochotu svého vedení k dvoustrannému jednání s tím, že konečný termín musí ještě projednat politbyro.²⁶ Součástí sovětské taktiky bylo i zveřejnění znění dopisu v médiích, čímž se zvyšoval tlak na vedení KSČ. Předsednictvo přesto kritiku z Varšavy odmítlo a tento svůj postoj vyjádřilo písemnou odpovědí zaslou politbyru ÚV KSSS. Na základě odmítnutí kritiky z Varšavy zasedlo 19. až 22. 7. politbyro ÚV KSSS k jednání týkající se převážně situace v Československu. Výstupem zasedání byla analýza vývoje v Československu a příprava intervence. Zároveň se ovšem dohodli na bilaterálním setkání

²² PAUER. Strany 91–93.

²³ MLYNÁŘ. Strana 184.

²⁴ BENČÍK, Antonín. Od kritiky obrodného procesu pražského jara 1968 k jeho násilnému potlačení. In: *Vojáci a "Pražské jaro" 1968*. Praha, 1990, s. 37.

²⁵ BENČÍK. Strana 96.

²⁶ PAUER. Strana 113.

s představiteli KSČ s tím, že je to poslední šance, jak se vyhnout silovému řešení. Souhlas se setkáním s čs. delegací byl čs. straně tlumočen 22. července.²⁷

2.2 Jednání v Čierné nad Tisou a v Bratislavě

Rozhovory v Čierné nad Tisou byly zahájeny 29. července a trvaly do 1. srpna. Za československou stranu se jednání účastnilo kompletní předsednictvo ÚV KSČ doplněné o prezidenta Svobodu a předsedu ÚKRRK Miloše Jakeše. Sovětskou delegace byla tvořena téměř kompletním politbyrem.²⁸

Samotnému jednání předcházelo složité vyjednávání o podmínkách setkání. Obě strany si chtěly zajistit co nejvýhodnější podmínky a získat oproti oponentům strategickou výhodu. Československá strana se chtěla vyhnout opakování drážďanského tribunálu a proto usilovala o bilaterální jednání či přizvání Jugoslávie a Rumunska ke společnému jednání. Naopak sovětské představitelé měli opačný záměr. V sestavě totožné se setkáními v Drážďanech a Varšavě chtěli svůj mocenský nátlak maskovat jako internacionální soudružskou pomoc československým soudruhům. Definitivní rozřešení počtu jednajících stran přineslo až zasedání politbyra ÚV KSSS z 19. až 22. července.²⁹ V reakci na odmítnutí varšavského dopisu a vyhrocení vzájemných vztahů souhlasili sovětské představitelé s bilaterálním jednáním. Jejich víra v řešení sporu politickými kroky byla však tou dobou již velmi nízká. Zároveň s přípravami podkladů pro bilaterální jednání obdržel ministr obrany SSSR Grečko, pověření k přípravě vojenského zásahu v Československu. Z usnesení politbyra vyplynulo, že postaví československou delegaci před jasně deklarovaný požadavek obsahující tři základní body: zákaz antisocialistických stran a klubů, získat zpět kontrolu nad sdělovacími prostředky do rukou komunistické strany a zbavení funkcí vybraných reformátorů.³⁰

Stejně zarputile se vyjednávalo o místě konání schůzky. Zatímco sovětská strana prosazovala jednání na svém území, československá strana preferovala jako místo konání Československo, konkrétně Košice.³¹ Nakonec se obě strany dohodly na kompromisu v podobě malého hraničního městečka Čierná nad Tisou. Protože se jednalo o malé městečko,

²⁷ PAUER. Strany 115 a 116.

²⁸ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 42: Za čs. stranu se jednání zúčastnili členové předsednictva ÚV KSČ A. Dubček, F. Barbírek, V. Biřák, O. Černík, D. Kolder, F. Kriegel, J. Piller, E. Rigo, J. Smrkovský, J. Špaček, O. Švestka, kandidáti PÚV KSČ A. Kapek, J. Lenárt a B. Šimon, předseda ÚKRRK M. Jakeš a prezident republiky L. Svoboda. Sovětskou delegaci tvořili členové politbyra ÚV KSSS L. Brežněv, G. Voronov, A. Kosygin, K. Mazurov, A. Pelše, N. Podgornyj, M. Suslov, A. Šeljepin, P. Šelest, kandidáti PB ÚV KSSS P. Děmičev a P. Mašerov a tajemníci ÚV KSSS K. Katušev a P. Ponomarjov. Z kompletního politbyra chyběli jen Poljanský a Kirilenko, dále pak dva kandidáti a politbyra a tajemníci.

²⁹ BENČÍK. Strana 100.

³⁰ PAUER. Strany 115 a 116.

³¹ DUBČEK, Alexander. *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis A. Dubčeka*. Praha: Svoboda 1993. s. 88.

jehož ubytovací kapacity by jen sotva mohly pokrýt potřeby takového jednání, bylo dohodnuto, že obě delegace budou nocovat ve svých vlacích.³² Navíc sovětská strana bude na noc odjíždět na své území. Sovětská strana si prosadila několik podmínek, na jejichž dodržení kategoricky trvala. Mezi tyto požadavky patřilo utajení místa a času konání schůzky, zákaz podávání informací o průběhu jednání a výsledcích jednání a seznam osob, jejichž účast na jednání je nepřijatelná.³³

2.2.1 Den první

Samotný průběh jednání je poměrně dobře zaznamenán³⁴ a až na některé výjimky³⁵ jej lze dobře rekonstruovat. První den jednání (29. 7. 1968) zahájil v 10:30 krátkým pozdravem Alexander Dubček a po něm již vystoupil se svým téměř dvouhodinovým příspěvkem první tajemník ÚV KSSS Leonid Iljič Brežněv. Ve svém projevu navázal na linii pětky z předešlých jednání. Prohlásil, že rozdílnosti ve vnímání situace v Československu byly patrné již při schůzce v Drážďanech (23. 3. 1968) a delegace pěti bratrských stran na tento fakt československé soudruhy upozorňovaly. Podle něj ke stabilizaci situace nepřispělo ani přijetí *Akčního programu*, naopak „některé pasáže z toho programu jsou zneužívány pravicovými silami k destabilizaci poměrů v Československu“. ³⁶ Nezapomněl připomenout československé delegaci její sliby ohledně tvrdších kroků vůči antisocialistickým silám a zejména médiím, které měla čs. delegace učinit na jednání v Moskvě. Velice se podivoval nad nečinností, s jakou reagovala KSČ na uveřejnění manifestu 2000 slov, který označil za platformu kontrarevoluce.³⁷ Emotivně hovořil o protisovětských článcích otištěných v některých československých periodikách, včetně RP.

V souvislosti s RP hovořil Brežněv také o Oldřichu Švestkovi³⁸, který „je pro své správné (rozuměno prosovětské) názory a snahu udržet stranickou tvář tohoto listu osočován a

³² PAUER. Strana 124.

³³ MLYNÁŘ. Strana 142.

³⁴ Při rekonstrukci jednání v Čierné a Bratislavě jsem nejvíce vycházel ze stenografických záznamů pořízených oběma stranami, tyto záznamy jsou zachyceny v publikaci VONDROVÁ, Jitka a NAVRÁTIL, Jaromír: Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970 II. díl. Praha, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Doplněk, 1996. Doplnkové informace jsem čerpal z autobiografických děl přímých účastníků nebo jejich blízkých spolupracovníků např. DUBČEK, Alexander. *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis A. Dubčeka*. Praha: Svoboda 1993; BILÁK, Vasil. *Paměti Vasila Biláka, I. a II. díl*. Praha: Agentura CESTY, 1991. a MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*. Praha: Mladá fronta. edice Archiv, 1990.

³⁵ Mám především na mysli jednání mezi Dubčekem a Brežněvem mezi čtyřma očima ve vlaku z 31.7 - PAUER, Jan. *Praha 1968 Vpád Varšavské smlouvy: pozadí - plánování - provedení*. Praha: Argo, 2004. s. 147.

³⁶ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 44.

³⁷ Tamtéž s. 69.

³⁸ URBÁŠEK, Pavel a VANĚK, Miroslav: Vítězové? Poražení? : životopisná interview. Díl 2, Politické elity v období tzv. Normalizace. Praha: Prostor, 2005. O. Švestka, šéfredaktor Rudého práva v letech 1958–68 a 1975–83. Patřil mezi konzervativce.

vystavován tvrdým útokům“.³⁹ Posléze toto téma rozvinul do obecnější roviny, kdy hovořil o zaujatosti médií vůči některým členům strany, kteří projevují názory odlišné od těch, jež jsou nyní v Československu tak populární. Kritikou nešetřil ani na adresu kádrového obsazení některých postů spojených s médii. Konkrétně hovořil o řediteli Československé televize Jiřím Pelikánovi. Ostatně Jiří Pelikán byl Brežněvem zmíněn ještě v několika souvislostech a společně s předsedou České národní rady Čestmírem Císařem, ministrem vnitra Josefem Pavlem a reformním ekonomem Otou Šikem patřil k osobám, jejichž činnost podroboval přísné kritice a požadoval po československé straně jejich odstavení.⁴⁰

Kriticky se též vyjadřoval o Františku Krieglovi, přestože Kriegel byl účastníkem jednání. Mezi nepohodlné osoby patřil i ministr zahraničí Jiří Hájek, kterého napadl v souvislosti s odklonem československé zahraniční politiky od spolupráce se státy Varšavské smlouvy.⁴¹ S tímto odklonem také souviselo údajné sblížení s NSR a návštěvy západoněmeckých a rakouských politiků v Československu. Jakožto nespolehlivého spojence označil Brežněv Československo v souvislosti s prohlášením generála Prchlíka⁴² a celkové jednání čs. představitelů v souvislosti s vojenským cvičením Šumava.⁴³ Jako velkou hrozbu pro celou Varšavskou smlouvu označil nedostatečnou obranu československých západních hranic. Dehonestoval akce veřejnosti na podporu československé delegace a označil je za organizované a nespontánní. Obvinil také československé představitele z vedení protisovětské nacionalistické kampaně. Na závěr vyjádřil velké politování nad způsobem, jakým reagovala čs. strana na dopis pětky z Varšavy. Po tomto referátu opustila sovětská delegace jednání a odjela poobědvat na sovětské území.⁴⁴

Odpolední zasedání zahájil Dubček se svojí odpovědí na úvodní Brežněvův proslov. Nejprve, jak vešla zvyklost mezinárodních socialistických jednání,⁴⁵ náležitě ujistil sovětskou delegaci o upřímné lásce mezi oběma národy. Zdůraznil také neochvějnou víru v respektování specifík československé společnosti ze strany Sovětského svazu. Poté se již pustil do konkrétní polemiky s Brežněvovou kritikou.

Nejprve poznamenal, že za vyhrocením současné situace stojí neřešené problémy z minulosti a nezodpovědný přístup Novotného vedení strany.⁴⁶ Poté rezolutně odmítl teze o kontrarevoluci v Československu a na konkrétních případech ukázal řadu protikladů

³⁹ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 47.

⁴⁰ Tamtéž. Strana 61.

⁴¹ Tamtéž. Strana 54.

⁴² Tamtéž. Strana 53.

⁴³ Tamtéž. Strana 55.

⁴⁴ BILÁK. Strana 73.

⁴⁵ PAUER. Strana 112.

⁴⁶ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 66.

s událostmi v Maďarsku a v Polsku v roce 1956. Ohradil se též proti konání varšavské porady a zejména proti závěrům, jež byly čs. straně sděleny formou dopisu. Odsoudil také mediální protičeskoslovenskou kampaň, jež probíhala v zemích pětky a označil ji za kontraproduktivní a zbytečnou. Zároveň připomněl obavy některých západních komunistických stran, Jugoslávie a Rumunska ze zasahování do vnitřních záležitostí Československa.⁴⁷ Dubček upozornil, že podobné nátlakové akce jako bylo setkání ve Varšavě pouze vrhají špatné světlo na Varšavskou smlouvu jako celek. Vyjádřil nesouhlas s prezentací Československa jako slabým prvkem Varšavské smlouvy a označil tyto nářky za „nehodné spojenců“.⁴⁸ Pozastavil se u vojenského cvičení Šumava a problémů se stahováním vojsk z čs. území. Za hlavní příčinu nedorozumění související se cvičením Šumava označil Dubček neochotu vojenských špiček spojeneckých vojsk komunikovat s čs. představiteli.

Odpověď měl Dubček i na výtku ohledně údajného zvýšení hospodářských styků s NSR. K tomuto tématu uvedl, že „nikterak nepřevyšuje úroveň spolupráce, jakou v tomto ohledu vykazují jiné srovnatelné země socialistického tábora a už vůbec se nedají srovnávat s úrovní obchodních styků mezi NSR a NDR“.⁴⁹ Vysvětlil sovětské delegaci, jaké kroky učinilo nebo v nejbližší době učiní vedení strany při řešení problémů s pokusy o ustanovení nových politických subjektů či vzkříšení starších, dříve rozpuštěných stran. Upozornil sovětskou delegaci, že „díky neřešeným problémům z minulého období a kádrovým výměnám soudruhů, kteří se neosvědčili v minulém období, je před současným stranickým vedením a potažmo celou stranou velké množství práce“.⁵⁰

Dubček znovu připomněl osočování Československa v médiích spojeneckých zemí, že tyto útoky nikterak neusnadňují KSČ její snahu ke konsolidaci poměrů. Konkrétně hovořil o zveřejnění dopisů bratrských stran po setkání ve Varšavě. Připomněl přijaté legislativní změny, jež mají upravit vztah strany k médiím, aniž by odporovaly demokratizačním principům. Uvedl, že novelizace tiskového zákona má nejen liberálnější stránku (zrušení cenzury), ale zároveň neodebírá státním orgánům pravomoc odejmout vydavatelské oprávnění v případě opakovaného porušování socialistického poslání toho či onoho tisku. Ve zkratce naznačil i základní myšlenky legislativních změn, jež mají upevnit pravomoci vlády vůči televizi a rozhlasu. Svůj příspěvek uzavřel návrhem na schůzku států RVHP společně

⁴⁷ Tamtéž. Strana 68.

⁴⁸ PAUER. Strana 91.

⁴⁹ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 71.

⁵⁰ Tamtéž. Strana 66.

s evropskými komunistickými stranami, na které by se diskutovalo o budoucnosti RVPH a zároveň by tato schůzka demonstrovala jednotu socialistického bloku.⁵¹

Po Dubčekovi se ujal slova Černík. Zahájil svůj příspěvek výkladem historických souvislostí, které jsou příčinou specifického vývoje socialismu v Československu. Poté víceméně tematicky navázal na Dubčeka. Zhodnotil éru Novotného jako autokratickou a postrádající kontakt s lidem. Vyjádřil zármutek nad kritikou, jíž se dostalo Československu od účastníků varšavského setkání. Přestože připustil těžkosti, vyjádřil odhodlání vytrvat v polednovém kurzu. Zdůraznil, že vedení strany dává přednost politickým řešením před mocenskými zásahy, ale že v případě vyčerpání všech politických řešení je strana schopna tvrdě zasáhnout a nepřipustit ohrožení socialismu v Československu. Zároveň ovšem ujistil sovětské vedení, že v Československu žádná kontrarevoluce nehrozí. Řekl, že „mezi priority strany patří dodržování svobody slova, čehož ovšem mohou zneužít někteří nezodpovědní lidé, jako se tomu stalo v případě manifestu 2000 slov“. Černík k manifestu dále řekl, že „tento manifest nepodceňuje, ale je si jistý, že autor jen trochu neohrabaně vyjádřil svoje názory, které lze interpretovat dosti zkresleně“.⁵²

Na téma československé role v rámci Varšavské smlouvy se vyjádřil v emotivním duchu a uvedl, že se jej kritika spojenců osobně velice dotkla. Na toto téma řekl, že „zabezpečení čs. západní hranice je dostačující a je zabezpečována nejlepšími jednotkami, jaké má ČSLA k dispozici“.⁵³ Při závěrečném shrnutí řekl Černík, že Novotný skrýval problémy, potlačoval stranickou opozici, proto se dnešní doba jeví tak rozháraně.⁵⁴

Po Černíkově příspěvku se rozběhla debata, v níž za sovětskou stranu hovořili Brežněv, který byl nejvíce iniciativní, a Kosygin. Za čs. delegaci reagovali Dubček s Černíkem. Debata se týkala sporných otázek, u nichž nebyla sovětská delegace spokojena s odpověďmi v úvodních příspěvcích. Nejzajímavěji se debata rozvinula v otázce ekonomické reformy a médií. Na téma Šikovy reformy, řekl Černík, že ani on není jejím zastáncem v té podobě, jak jí navrhuje Šik, ale že již zadal vypracovat rozsáhlou vládní analýzu. Co se týká soukromopodnikatelských aktivit, má je strana v plánu povolit jen v nejmenším měřítku a oblasti služeb.⁵⁵ V otázce médií byli sovětští představitelé ovšem mnohem více zatvrzelí. Citacemi z článků a televizních pořadů chtěli dokázat, že média v Československu jsou v rukách kontrarevoluce. Kritice se nevyhnulo ani samotné vedení KSČ, zvláště za to, jakým

⁵¹ Tamtéž. Strana 75.

⁵² Tamtéž. Strana 84.

⁵³ Tamtéž. Strana 86.

⁵⁴ Tamtéž. Strana 91.

⁵⁵ PAUER. Strana 135.

způsobem reguluje či spíše nereguluje stranický tisk – RP. Dále sovětští představitelé obvinili vedení KSČ z toho, že se nechá vydírat tiskem, který má rozhodující vliv na veřejné mínění v Československu. Nechali si údajně vnutit rozdělení předsednictva na reformisty a konzervativce. Černík se snažil hájit Jiřího Pelikána a také se snažil načrtnout svoji vizi na vytvoření dozorčí rady pro televizi a rozhlas pod dominancí strany.⁵⁶

Dále se svým příspěvkem vystoupil Kosygin. Jeho projev byl v podobném duchu jako projev Brežněvův. Snad jen s tím rozdílem, že Kosygin byl ještě kritičtější a arogantnější než jeho kolega z politbyra.⁵⁷ Nejprve popsal mezinárodní situaci a dal čs. delegaci najevo, že Sovětský svaz nikdy nepřipustí odpadnutí Československa ze socialistického tábora.⁵⁸ Podrobil zdrcující kritice poměry v čs. médiích a zdůraznil, že „v Sovětském svazu by takový stav byl nepřijatelný“⁵⁹. Snižoval význam celonárodní podpory kurzu reformních politiků s tím, že je to organizovaná záležitost a nikoliv živelná podpora, jak tvrdí čs. delegace. Na závěr ještě naznačil, že československé členství ve Varšavské smlouvě ospravedlňuje případné vojenské řešení československé krize.

Po Kosyginovi přišel na řadu Smrkovský, který místo věcné argumentace pateticky hovořil o věčném přátelství mezi sovětským a československým lidem. Upozornil na velkou podporu demokratizačního procesu ze strany téměř veškerého lidu, ale zároveň poznamenal, že tato podpora není nijak namířena proti Sovětskému svazu.⁶⁰

Po Smrkovského příspěvku navrhl Brežněv ukončit pro tento den jednání a pokračovat další den. Ještě před tím, než se obě delegace stačily rozejít, navrhl Brežněv uspořádat společné setkání pětky plus KSČ v Moskvě. Dubček, aby zabránil opakování varšavského tribunálu, se pokusil navrhnout, aby na případné jednání byly pozvány i delegace dalších komunistických stran. To ale Brežněv odmítl. Poté bylo jednání definitivně ukončeno (kolem 22:00), s tím, že další den bude jednání pokračovat v 11:00.⁶¹

2.2.2 Den druhý

Druhý den zahájil svým proslovem prezident Svoboda. Začátek projevu se nesl v duchu vyznávání se z obdivu a lásce k Sovětskému svazu. Po úvodní části se věnoval analýze předlednové politiky a vyjmenoval ty nejzásadnější chyby, jež byly pro Novotného éru charakteristické. Za nejvýraznější změny v politice strany označil odstranění překážek

⁵⁶ Tamtéž. Strana 135.

⁵⁷ Tamtéž. Strana 138.

⁵⁸ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 93.

⁵⁹ Tamtéž. Strana 94.

⁶⁰ PAUER. Strana 139.

⁶¹ PAUER. Strana 141.

znemožňující širokou výměnu názorů a že „tohoto faktu zneužilo několik nezodpovědných jedinců k protisovětským útokům“.⁶² Novotný ovšem Sověty ujistil, že se nejedná o masovou záležitost. Po kladném hodnocení plánované federalizace vylíčil Svoboda dobrý stav armády a její připravenost podílet se na kolektivní obraně Varšavské smlouvy.⁶³

Po Svobodovi vystoupil sovětský šéfideolog Michail Andrejevič Suslov. Svými citacemi z československého tisku prezentoval detailní obeznámení se stavem tisku v Československu. Na rozdíl od projevů jeho sovětských předřečníků se v Suslovově příspěvku příliš neprojevovala mocenská arogance. Dokonce na závěr přednesl přesvědčení, že „při větší snaze čs. vedení lze nalézt řešení vyhovující oběma stranám“.⁶⁴

Po Suslovovi přišel na řadu člen předsednictva Vasil Biľak. Navázal na Suslovův projev v kritice práce médií. Řekl, že dění v zemi již neurčuje vedení strany, ale média. Označil právě média za nejsilnější opoziční sílu v zemi. Dále řekl, že právě média vytváří tlak na vedení strany a že tisk rozdělil předsednictvo na dvě části. Ti kdo tvrdí, že SSSR neohrožuje suverenitu ČSSR patří za konzervativce, kdo propaguje nový model socialismu, je považován za progresivního. Na otázku kontrarevoluce řekl, že většina obyvatel a i někteří soudruzi ve vedení strany si žádné nebezpečí nepřipouštějí, ale to jenom proto, že se ještě nestřílelo. Nepřítel se poučil z neúspěšného pokusu v Maďarsku a změnil taktiku. „A jak reagovali soudruzi v čele strany?“, zeptal se Biľak a sám si odpověděl, „zakázali StB sledovat nepřítele doma“.⁶⁵ Biľak ovšem nechtěl být jenom pasivním kritikem progresivního kurzu a na zasedání vystoupil se svým návrhem, aby sovětské vedení vystoupilo s veřejnou podporou Dubčeka a Černíka, protože on stále věří, že oba vědí, co je skutečným nebezpečím pro vývoj socialismu v Československu.⁶⁶ Na Biľakovu řeč reagoval Brežněv slovy „tak je to správně“.⁶⁷ Celkově tato řeč musela být balzámem pro uši sovětské delegace. Mohli se na vlastní uši přesvědčit, že čs. delegace je vše, jen ne názorově homogenní celek.⁶⁸ Naopak pro čs. delegaci to byl další políček, ovšem tentokrát byl o to horší, že byl mířen z vlastních řad.⁶⁹

Po Biľakovi přišel na řadu další z jeho prosovětských souputníků Drahomír Kolder. Stejně jako Biľak si stěžoval na tlak, který vyvíjí média na členy předsednictva, aby nevybočili z řady. Celkově kritizoval přístup stranického vedení k problémům, jež se v poslední době

⁶² VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 102.

⁶³ PAUER. Strana 140.

⁶⁴ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 112.

⁶⁵ Tamtéž. Strana 112.

⁶⁶ Tamtéž. Strana 111.

⁶⁷ PAUER. Strana 142.

⁶⁸ BENČÍK. Strana 107.

⁶⁹ PAUER. Strana 143.

v Československu objevily. Měl na mysli liknavost a neochotu k rázným ale nepopulárním opatřením a to zejména v otázce médií a nově vznikajících politických subjektů.

Po Kolderovi vystoupil s krátkým prohlášením Smrkovský, aby se ohradil proti některým osočením vůči své osobě, která zazněla v Biřakově příspěvku. Po Smrkovském vystoupili v dopolední části jednání už jen Brežněv a Dubček. Nejprve Brežněv shrnul dosavadní průběh jednání, který podle jeho slov odpovídá historickému významu setkání. Dále řekl, že zaznamenal upřímnou snahu všech dosavadních řečníků přispět k nalezení „dobrého řešení“. Vyjádřil také přání, aby jednání pokračovala „dnes, zítra a, bude-li to třeba i pozítří“, ⁷⁰ dokud nepromluví všichni členové a kandidáti předsednictva. Dubček navázal na Brežněva svým stručným hodnocením, ve kterém řekl, že zaznamenal „rozdílná hodnocení situace v Československu“, ⁷¹ kde na jedné straně stojí varšavský dopis a na druhé květnové plénum KSČ a odpověď KSČ na varšavský dopis. Konkrétní návrh na překlenutí těchto rozdílných pohledů na situaci ovšem nenavrhl. Poté Dubček navrhl přestávku a jednání bylo ve 14:23 na dvě a půl hodiny přerušeno. ⁷²

Odpolední zasedání zahájil člen politbyra ÚV KSSS a předseda Všesvazové ústřední rady odborů Alexandr Šelepín svým příspěvkem o úloze odborového hnutí v socialistické společnosti. Z příspěvku vyznělo, že drobení odborových organizací do profesně specializovaných skupin vede pouze k rozkolu a oslabování dělnického hnutí.

Po něm vystoupil členem předsednictva Jan Piller. Ten se přihlásil k předchozím výrokům Dubčeka a Černíka, ovšem dodal, že „hodlá přispět k porozumění mezi oběma delegacemi“. ⁷³ Popsal své negativní zkušenosti s činností vlády během Novotného éry. Kritice podrobil ovšem i některé kroky současného vedení strany a to zejména rozdělení vedení strany na konzervativce. Práci novinářů ovšem hodnotil v celku kladně s připomínkou, že chyby jsou spíše záležitostí nezodpovědných jedinců. ⁷⁴

Dále promluvil člen předsednictva ÚV KSČ František Barbírek. Jeho projev by se dal charakterizovat jako konzervativně umírněný. Obhajoval reformní kurz, připustil vážnost situace, ovšem odmítl tezi o kontrarevoluci. Za nepřípustné označil návrat před leden a stejně tak i roztržku se Sovětským svazem. Sovětský svaz označil za jedinou záruku suverenity Československa. ⁷⁵

⁷⁰ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 115.

⁷¹ Tamtéž. Strana 116.

⁷² Tamtéž. Strana 116.

⁷³ Tamtéž. Strana 120.

⁷⁴ Tamtéž. Strana 122.

⁷⁵ PAUER. Strana 144.

Dalším diskutujícím byl člen předsednictva Emil Rigo. Snažil se objektivně popsat situaci v Československu a pojmenovat oblasti, kde panuje největší názorová diference mezi stranickým vedením KSČ a představiteli pětky. Vyjádřil svůj nesouhlas s podpisovými akcemi k podpoře čs. delegace a nazval je nepřijatelným vnějším tlakem na vedení KSČ. Zároveň ovšem řekl, že určitou vinu na podpisových kampaních nese i varšavská schůzka. Nakonec sovětské straně popsal poměr sil uvnitř strany mezi konzervativci a reformisty.⁷⁶

Po Rigovi se ke slovu dostal šéf ukrajinské strany Petro Šelest. Svůj panovačný příspěvek zahájil vyjádřením obav sovětského lidu o osud KSČ a Československa. Odmítl debatu o návratu čs. vnitřní politiky před lednové události jako neopodstatněnou. Problém je prý zcela jinde a to v odchylování se od zásad marxismu-leninismu, které čs. stranické vedení vydává za jakési hledání nové cesty při budování socialismu. Zmínil se o snaze Československa opustit Varšavskou smlouvu. Dále hovořil o rostoucí vlně šovinismu a nacionalismu v Československu. Jako důkaz podal několik letáků vyzývajících k opětovnému připojení Zakarpatské Ukrajiny k Československu. Šelest během svého příspěvku neváhal jmenovitě osočovat některé z čs. představitelů. Pro své útoky vůči A. Dubčekovi využíval citace ze svých televizních vystoupení či článků v čs. tisku. Většinou se jednalo o úryvky vytržené z kontextu nebo rovnou chybně interpretované, aby zapadly do Šelestova proslovu.⁷⁷ Nejúčinněji vystoupil proti Krieglovi, kterého údajně nazval haličským Židem⁷⁸. To už v jednacích místnostech nebyl Dubček, který na protest proti tónu, v jakém hovořil Šelest, odešel.⁷⁹

Přes napjatou atmosféru,⁸⁰ jež panovala v jednacích místnostech, promluvil ještě člen předsednictva Josef Špaček. Postavil se na stranu Dubčeka a Černíka. Špaček uznal existenci některých problémů, ale jejich vznik přisuzoval neřešení situace za Novotného šéfování předsednictvu strany. Neopomenul ovšem dodat, že si je jistý schopnostmi strany tyto problémy vyřešit vlastními silami bez pomoci zvenčí.⁸¹

Po Špačkově příspěvku Dubček přednesl protest proti obsahu i tónu Šelestova projevu. Situaci se snažil uklidnit Kosygin s tím, že „soudruh Šelest chtěl pouze československé soudruhy upozornit na dokumenty, o nichž se hovořilo a tedy téma není již třeba více

⁷⁶ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 125.

⁷⁷ Tamtéž. Strana 130.

⁷⁸ MLYNÁŘ. Strana 171.

⁷⁹ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 137. Šelest hovořil za nepřítomnosti Brežněva, který pro zdravotní potíže jednání opustil. Na závěr Šelestova příspěvku odešel i Dubček, ten však tak učinil na protest proti způsobu, jakým Šelest argumentoval.

⁸⁰ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 137. Kosygin po Šelestově příspěvku navrhol přerušit jednání a pokračovat další den, což Dubček odmítl s tím, že ještě chce vystoupit J. Špaček.

⁸¹ PAUER. Strana 146.

prohlubovat“.⁸² Celá událost měla dohru ve večerních hodinách, kdy přišla k vagónu čs. delegace skupina členů sovětské delegace v čele s Kosyginem a Šelestem, aby se Dubčekovi osobně omluvili. Dubčekův protest byl posledním vystoupením druhého dne jednání.

2.2.3 Den třetí

Další pokračování jednání bylo stanoveno na 10:00 následujícího dne. Před zahájením jednání se sešlo předsednictvo ÚV KSČ k mimořádné schůzi. Na této schůzi se předsednictvo dohodlo navrhnout sovětské straně zúžit jednající delegace na čtveřice na obou stranách. Také se usnesli navrhnout ukončení jednání tímto dnem. Na pořadu mimořádné schůze bylo i jednání o přijetí stanoviska k podmínkám jednání KSČ s představiteli pětky. Do hry však vstoupily nečekané okolnosti. Když v 10:00 přijel vlak se sovětskou delegací, vzkázal Brežněv, že se necítí dobře a požádal Dubčeka k rozhovoru mezi čtyřma očima. Z tohoto setkání neexistuje protokol, ale pouze osobní reprodukce obou aktérů.⁸³

O diskutovaných tématech také vypovídá záznam z mimořádné schůze ÚV KSČ, která byla svolána ve 12:30, bezprostředně po návratu Dubčeka z jednání s Brežněvem. Dubček seznámil předsednictvo s předběžnými závěry, na nichž se dohodl s Brežněvem a upozornil, že dohodnuté podmínky musí nejprve posoudit a schválit politbyro ÚV KSSS a předsednictvo ÚV KSČ. Dohoda se týkala ukončení jednání 31. července nebo 1. srpna a vydání stručného pozitivně laděného komuniké vyjadřující ochotu obou stran svolat schůzku KSČ a pětky. Toto jednání se uskuteční na území Československa, bude se konat bezprostředně po schůzce v Čierné nad Tisou a výstupem z něj bude dokument deklarující jednotu jednajících stran v mezinárodněpolitických otázkách. Po schůzce s pětkou bude následovat další setkání doplněné o zástupce Jugoslávie a Rumunska.⁸⁴

Dubček také předsednictvo informoval a svém slibu Brežněvovi zamezit napadání Sovětského svazu v čs. médiích. Dalším tématem, v kterém alespoň podle Dubčekovy verze nedošli s Brežněvem ke shodě, byly personální otázky. Brežněv hovořil o Krieglovi, Císařovi, Pelikánovi a dalších, ale Dubček mu žádný konkrétní slib nedal.⁸⁵

Po rozhovoru mezi čtyřma očima a následném projednání stranickými orgány se v 16:00 sešly čtyřčlenné delegace. Na sovětské straně se jednání účastnili Brežněv, Kosygin, Podgornyj a Suslov, na československé Dubček, Svoboda, Smrkovský a Černík. Ani z tohoto

⁸² VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 133.

⁸³ PAUER. Strana 147.

⁸⁴ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 146.

⁸⁵ PAUER. Strana 147. Dubček řekl: „Když mi Brežněv řekl, že tito lidé jsou nepřijatelní, nereagoval jsem a on si myslel, že to akceptuji. A já jsem zase dělal podle svého a neprovedl jsem to. Protože kdybych je byl hodil do ringu, lid by rebeloval a my se dostali do vnitřní eskalace.“

rokování neexistuje žádný protokol. Průběh jednání lze rekonstruovat jen z osobních svědectví účastníků. Sovětskou interpretaci vyjádřil na jednání pětiky z 18. srpna v Moskvě Brežněv, když výsledky jednání shrnul do několika bodů. Prvním bodem měl být slib československé strany obnovy kontroly KSČ nad médii. Následně přijetí příslušných a to i legislativních opatření vůči organizacím a klubům⁸⁶ stojících v opozici vůči KSČ. Potvrzení neměnnosti zásadního politického kurzu a vypořádání se s pravicovým křídlem uvnitř samotného ÚV. Provést některé personální změny (Kriegel, Pelikán, Císař). Posledním slibem mělo být pověřením Viliama Šalgoviče⁸⁷ dohledem nad StB. Tuto interpretaci ve svých pamětech potvrzují i někteří českoslovenští účastníci jednání.⁸⁸ Po rokování čtyřčlenných delegací proběhlo vyhodnocení v rámci předsednictva ÚV KSČ, resp. ÚV KSSS.

V 18:35 bylo zahájeno plenární zasedání. První promluvil Brežněv, který shrnul své jednání s Dubčekem i jednání čtyřčlenných skupin. Za největší úspěch jednání vyzdvihl záměr všech zúčastněných svolat v co nejbližším termínu schůzku šesti bratrských stran. Na této schůzce by účastníci podepsali deklaraci, jež by potvrzovala věrnost ratifikujících stran k myšlence marxismu-leninismu a Varšavské smlouvě. Dále Brežněv vystoupil s požadavkem, aby žádná strana nevystupovala s jednostranně laděnými prohlášeními o obsahu jednání, ale držely se oficiálního komuniké. Také varoval před snahami předhazovat komukoliv své postoje či ho veřejně hanit za postoje, které vyjádřil na jednání. Tento požadavek měl ochránit promoskevske politiky před nevolí veřejnosti.

Po Brežněvovi promluvil Kosygin, který zmínil historický význam jednání a rezolutně varoval před vynášením jakýchkoliv informací o jednání na veřejnost.

Za československou delegaci promluvil Dubček, který tlumočil odhodlání členů dodržet kroky týkající se mediální prezentace výsledků jednání v takové formě, na které se obě delegace dohodly. Nevzdal se ani své představy o dalším setkání bratrských stran, tentokrát rozšířené o zástupce Jugoslávie a Rumunska, popřípadě další komunistické strany.

Závěrečné slovo patřilo Brežněvovi, který si pochvaloval otevřenost jednání, zároveň však neváhal pronést konkrétní hrozbu: „Dali jste nám slib, že budete bojovat. Ze své strany však prohlašujeme, že jsme ochotni vám v tomto boji poskytnout neomezenou pomoc. A jsme

⁸⁶ Organizace, které Sovětům nejvíce vadily, byly K-123 a KAN.

⁸⁷ MLYNÁŘ. Strana 114: „Že Šalgovič je starý agent KGB ještě z války – to se vědělo celkem všeobecně“

⁸⁸ BILÁK. Strana 83: „Sovětské vedení spatřovalo řešení krize ve třech základních bodech: 1. čs. vedení vezme do svých rukou tisk; 2. bude potvrzena neotřesitelnost socialismu v ČSSR; 3. bude zajištěno pevné zakotvení ČSSR ve Varšavské smlouvě.“

na tuto pomoc už plně připraveni. Kdyby se náš plán zhroutil, bylo by těžké svolávat nějaké nové setkání. To říkám zodpovědně. Proto vám přijedeme na pomoc. Děkuji vám soudruzi.“⁸⁹

2.2.4 Den čtvrtý

Poslední den jednání (1. 8. 1968) mělo podobný průběh jako předchozí den. Nejprve proběhlo setkání „čtyřek“ a po něm následovala schůzka předsednictva ÚV KSČ (10:30). Z jednání čtyřčlenných delegací opět nebyly pořízeny žádné dokumenty. Průběh schůze ÚV ovšem napovídají, o čem se jednalo. Na schůzi ÚV byla projednávána konkrétní opatření související se závěrem jednání. Z důvodů zamezení nevhodné interpretace výsledků jednání, měla být zavedena zvláštní pravidla pro řízení tisku do doby, než bude schválen nový tiskový zákon. Pravidla obsahovala tyto pokyny: 1. vztahy k SSSR se musí líčit pozitivně; 2. totéž platí i pro státy pětky; 3. o jednání v Čierné nad Tisou lze šířit pouze oficiální stanoviska; 4. nemají se uveřejňovat žádné rezoluce ani komentáře k těmto jednáním, žádné spekulace ze zahraničí, ani vlastní komentáře; 5. na adresu spojenců nesmějí mířit žádné útoky, posměšky ani karikatury. Předsednictvo bylo také informováno o přípravě schůzky pětky a KSČ v Bratislavě. Usnesli se také, že 1. 8. vystoupí s krátkým, ale uklidňujícím prohlášením v televizi Svoboda.⁹⁰

Posledním jednáním schůzky v Čierné nad Tisou bylo plenární zasedání z 1. 8., jež bylo zahájeno v 13:50. Bylo na něm dohodnuto pouze neutrálně znějící komuniké. Sovětská strana oznámila, že všechny čtyři partnerské strany, které se mají zúčastnit bratislavské konference, svoji účast již potvrdily. Zasedání bylo ukončeno formálními zdvořilostmi včetně slavnostního přípitku.⁹¹

2.2.5 Bratislava

Jednání v Bratislavě (3. 8. 1968) se odvíjelo podle dohodnutého scénáře z Čierné nad Tisou. Účastnilo se jej 120 osob ze zemí pětky a zástupci československé delegace. Samotnému jednání nejdříve předcházelo setkání nejvyšších představitelů komunistických stran NDR, Polska, Bulharska a Maďarska s Brežněvem,⁹² který jim přednesl svoji interpretaci průběhu jednání v Čierné nad Tisou. Zároveň vylíčil rozložení sil v předsednictvu ÚV KSČ a analyzoval možnosti prosovětské skupiny v předsednictvu. Brežněv také seznámil

⁸⁹ PAUER. Strana 150.

⁹⁰ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 149.

⁹¹ PAUER. Strana 151.

⁹² PAUER. Strana 153. Při prvním neformálním rozhovoru v předvečer oficiálních jednání informoval Brežněv Gomulku a Kadára a později pak také Ulbrichta a Živkova o výsledcích jednání v Čierné.

přítomné předáky bratrských stran se sovětským návrhem plánovaného bratislavského prohlášení, s kterým dotyční souhlasili. Poté, co je seznámil se zněním deklarace a zkoordinoval další společný postup, byli k tomuto jednání přizváni také Dubček, Černík a Smrkovský. Brežněv před nimi zopakoval svou verzi výsledků jednání v Čierné nad Tisou. Dubček nijak Brežněvově interpretaci neodporoval, ale spíše sázel na neurčitost a nepřesnost úmluvy i absenci písemné dohody z předchozího jednání v Čierné nad Tisou. Československá strana také přijala sovětský návrh komuniké a vzdala se vlastního návrhu.⁹³

Samotné bratislavské jednání bylo vyplněno vytvářením redakční komise, která měla zformulovat společné prohlášení vycházející ze zmíněného sovětského návrhu. Jednání nad konečným textem trvalo sedm hodin a o jednotlivá klíčová slova se vedl lýtý boj. Československá strana se snažila otupovat ostrost některých formulací a to bylo důvodem konečného znění deklarace, jež bylo opět interpretovatelné několika způsoby. Ovšem kromě frázovitého prohlášení o společném boji proti imperialismu a internacionální jednotě byla v prohlášení zakotvena Brežněvova teorie omezené suverenity, o níž pětka opírala své právo na intervenci.⁹⁴

Paralelně s oficiálními jednáními probíhala i neoficiální setkání sovětského stranického vedení a prosovětské skupiny. Právě na tomto setkání byla předána písemná prosba o „bratrskou pomoc“.⁹⁵

Po schůzkách v Čierné nad Tisou a v Bratislavě, došlo v Československu a i v Evropě k uklidnění situace kolem Československé krize.⁹⁶ Dubček ujišťoval obyvatelstvo, že kromě bratislavského prohlášení neexistuje žádná jiná dohoda a z toho plynoucí závazky pro Československo. Samotný Dubček viděl největší úspěch v tom, že se mu podařilo zachránit plánovaný sjezd strany, na kterém, jak věřil, získá rozhodující mandát pro pokračování polednové politiky. Zároveň se mu povedlo vyhnout otevřené roztržce se SSSR. K průběhu a formě jednání lze říci, že se jednalo spíše o sérii monologů. Nevýhodou čs. delegace byla existence prosovětské kliky uvnitř předsednictva ÚV KSČ. Existence této skupiny znemožnila jakkoliv koordinovanou přípravu, natož společný postup.⁹⁷ Naopak sovětská strana nic neponechala náhodě a na jednání se připravila do nejmenšího detailu.⁹⁸ Ovšem v souvislosti s vojenskými přípravami, které probíhaly paralelně s jednáními, se nabízí otázka, zda by i lépe

⁹³ PAUER. Strana 153.

⁹⁴ BENČÍK. Strana 108.

⁹⁵ BIĽAK. Strana 171.

⁹⁶ BENČÍK. Strana 108.

⁹⁷ MLYNÁŘ. Strany 171 až 174.

⁹⁸ PAUER. Strana 122. Dubček k tomu poznamenal: „V místě se vyznali dokonale. Já ani nevěděl, jak temnější klub (Klub železničářů v Čierné) vypadá, a oni šli na jisto. Mysleli si, že na hranicích nás mají v hrsti.“

připravený tým vyjednávачů mohl změnit tok dějin. Co lze Dubčkově skupině vytknout stoprocentně, je jistá forma naivity, kterou přenášela na veřejnost a díky níž ona i veřejnost neregistrovaly hloubku konfliktu mezi Prahou a Moskvou.⁹⁹

⁹⁹ PAUER. Strana 158.

3. Analýzy jednotlivých článků

3.1 Období před jednáními v Čierné nad Tisou a v Bratislavě

3.1.1 Články vyjadřující podporu reformnímu kurzu

Články vztahující se ke krizi v čs.-sovětských vztazích a tedy nepřímo související s jednáními byly v období před konferencemi (v této práci konkrétně 22.–29. 7.) ovlivněny dozvuky varšavské schůzky a zejména dopisem pětky adresovaným předsednictvu ÚV KSČ. Charakteristické pro toto období byly články vyjadřující podporu obyvatel vedení strany a jeho postoji ke kritice z Varšavy. Typické pro tyto články bylo jejich umístění na titulní straně a nadpisy vyjadřující svornost mezi stranickým vedením a občany.¹⁰⁰ Články se lišily jen frázemi vystihujícími masovost podpory mezi obyvateli Československa a dbaly na rovnoměrné zastoupení obyvatelstva vyjadřující podporu předsednictvu jak z pohledu zeměpisného tak i sociálního.

Rudé právo 24. 7. 1968, s.1, číslo 203, ročník 48

Z rezolucí a dopisů z celé republiky

Stojíme jednotně za politikou naší strany

Je to opravdu lavina: do redakce neustále docházejí dopisy a rezoluce ze všech končin naší země. Psané na stroji, perem i narychlo načrtnuté tužkou, vyjadřují spontánní souhlas se stanoviskem předsednictva ÚV KSČ a plenárního zasedání k dopisu pěti komunistických stran a se zprávou, že schůzka s představiteli ÚV KSSS se bude konat na čs. území. (...)

(nesignováno)

Článek *Plná důvěra a podpora politice strany* z 25. července zašel až tak daleko, že v líčení všelidové podpory předsednictvu ÚV KSČ dokonce zmínil podporu vedení strany od jiného politického subjektu, jenž nebyl organizován v Národní frontě. Tyto paradoxy zmínil ve svém vystoupení v Čierné nad Tisou i Vasil Biľak.¹⁰¹

Rudé právo 25. 7. 1968, s.1, číslo 204, ročník 48

Plná důvěra a podpora politice strany

Slovo občan dostává v těchto dnech nový, hlubší obsah. Dříve nebývalo zvykem, aby lidé začínali své dopisy vyznáním: Protože jsme občané, kterým záleží na osudu naší vlasti, nechceme zůstat lhostejní k tomuto dění – uvědomuje si, že nejde jen o nás, ale o myšlenku

¹⁰⁰ Srovnej: Nadpis článku z RP, 23. 7. 1968, s.1, číslo 202, ročník 48, Hlas důvěry a podpory všeho lidu postupu strany; RP, 30. 7. 1968, s.1, číslo 209, ročník 48, Hlas jednoty, důvěry a rozvahy z celé země;

¹⁰¹ PAUER. Strana 142. Biľak na jednání řekl: „Není přece normální, když se dokonce biskup modlí za vedení KSČ.“

socialismu ve světovém měřítku, o jeho budoucnost a přitažlivost. (...) Je štěstím pro nás, že žijeme v této době a že máme společnou možnost s vámi podílet se na vytváření vzorné výkladní skříně socialismu, píše předsednictvu ÚV KSČ zástupci přípravného výboru Klubu angažovaných nestraníků z Teplic. (...)

(li)

Kulminačního bodu v rétorice podporující předsednictvo v postoji vůči spojencům bylo dosaženo patrně ve vydání z 27. 7. O vyhocené situaci svědčí uveřejnění výzvy *Myslíme na vás! Myslete na nás!*, která byla sepsaná spisovatelem Pavlem Kohoutem a uveřejněna o den dříve v Literárních listech.¹⁰² Kromě této profesionálně sepsané výzvy občanů byly otištěny v tomto čísle další tři články¹⁰³ s vyjádřením podpory předsednictvu. Zvýšení počtu zveřejněných rezolucí bylo důsledkem dvou činitelů. Prvním byl bezesporu blížící se datum setkání v Čierné nad Tisou. Druhým faktorem je nová vlna protičeskoslovenské propagandy v tisku pětky.¹⁰⁴

Ke zmírnění bojovné nálady a apelu na klidné řešení situace přispěl článek s doslovným prepisem televizního projevu A. Dubčeka z 28. července.¹⁰⁵ Dubček v něm děkuje za podporu, jaké se jemu i ostatním členům předsednictva před jednáním dostalo, a zároveň kladně hodnotí rozvahu, s jakou je tato podpora vyjadřována. Dubček sledoval tímto krokem několik cílů. Prvním cílem byla jistě snaha udržet emoce společnosti v takové míře, aby se případné excesy vůči spojencům nestaly argumentem hovořícím proti reformátorům. Jen nenásilná forma masové podpory mohla posílit vyjednávací pozici vůči sovětské delegaci. Další motivací, proč Dubček hovořil veřejně o nadcházejícím jednání, byla snaha sjednotit čs. delegaci. Dubček si byl vědom, že ne všichni členové předsednictva jsou spokojeni s vývojem čs. společnosti. Dubček tak chtěl učinit skrze veřejnost tlak na konzervativce v předsednictvu, aby se drželi společné vyjednávací linie.¹⁰⁶ Dnes ovšem víme, že mu tento krok nevyšel a dokonce, že tento pokus o zamezení vyjádření názorů konzervativců byl na jednání kritizován Kolderem i Biřákem.¹⁰⁷ K podobně motivovaným vystoupením lze přiřadit i prepis

¹⁰² Manifest vyšel 26. 7. 1968 ve zvláštním vydání Literárních listů pod názvem Socialismus! Spojenectví! Suverenita! Svoboda!

¹⁰³ RP, 27. 7. 1968, s.1, číslo 206, ročník 48, Masová podpora politice strany; RP, 27. 7. 1968, s.1, číslo 208, ročník 48, Neochvějně stojíme za stanoviskem předsednictva ÚV KSČ – Komuniké ze zasedání ústředí novinářů ČSSR; RP, 27. 7. 1968, s.1, číslo 208, ročník 48 Dopis předsednictva ÚRO A. Dubčekovi.

¹⁰⁴ Viz. RP, 27. 7. 1968, s.7, číslo 208, ročník 48, Necitlivý dialog pokračuje; RP, 27. 7. 1968, s.7, číslo 208, ročník 48, „Pravda“ znovu o československé politice.

¹⁰⁵ RP, 28. 7. 1968, s.1, číslo 207, ročník 48, A. Dubček v Čs. televizi a rozhlasu – Důkaz moudrosti a vyspělosti občanů republiky.

¹⁰⁶ PAUER. Strana 125

¹⁰⁷ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 110.

televizního vystoupení J. Smrkovského, který byl v RP otištěn 29. 7. pod názvem *Chceme dále rozvíjet naši socialistickou společnost*.¹⁰⁸

Nejdůležitějším článkem, který v RP vyšel a jenž měl uklidnit emoce ve společnosti, byl článek *Prohlášení čs. představitelů*. Tím, že jsou pod prohlášením podepsaní nejdůležitější představitelé Československa a to, že byl zveřejněn v den zahájení rozhovorů v Čierné nad Tisou, symbolicky ukončuje mobilizační kampaň čs. veřejnosti.

Rudé právo 29. 7. 1968, s.1, číslo 208, ročník 48

Prohlášení čs. představitelů

Praha 28. července – prezident ČSSR Ludvík Svoboda, první tajemník ÚV KSČ Alexander Dubček, předseda Národního shromáždění Josef Smrkovský, předseda vlády Oldřich Černík a předseda ÚRO Karel Poláček zmocnili ČTK k tomuto prohlášení:

Upřímně děkujeme všem občanům za podporu, kterou dávají stanovisku předsednictva ÚV KSČ v nadcházejících mezinárodních jednáních.

Připomínáme, že zástupce naší strany a československého lidu je možné podpořit jen nejvyšším odpovědným a moudrým postojem celé veřejnosti. Jinak nemůže vzniknout příznivé ovzduší, tolik potřebné pro úspěch setkání s představiteli bratrských komunistických stran.

Naším cílem je překonat nejasnosti, jež vznikly v souvislosti s dopisem z varšavské schůzky. Musíme se proto vyvarovat všeho, co vyvolává nervozitu, emoce a napětí. Naše cíle a záměry by poškodily zejména živelné a neuvážené akce, kterých by mohlo být snadno zneužito.

Proto musíme odmítnout i výzvy k organizování manifestační generální stávkou. Takové metody nejen v rozporu se stanoviskem předsednictva ÚV KSČ, ale ztěžují i jednotné úsilí našich občanů a vlády a poškozují společné zájmy nás všech.

Věříme, že naši občané v příštích dnech znovu osvědčí státnickou zralost, kterou v poslední době tolikrát prokázali.

(ČTK)

Vystoupit s takovou výzvou se ukázalo jako nutnost, protože na některých místech Československa hrozilo, že se vyjádření jednoty s vedením státu vymkne kontrole a dostane ráz živelné manifestace. Jako příklad mohu uvést pokus mládežnického listu Smena vyhlásit na podporu čs. delegace generální stávkou.¹⁰⁹

Poslední článek hodnotící podporu obyvatelstva jednající delegaci se v RP objevil 1. 8. Oproti předchozím článkům byla již zvolená formulace podpory umírněnější. Mohlo by to být

¹⁰⁸ RP, 29. 7. 1968, s.1, číslo 208, ročník 48; *Chceme dále rozvíjet naši socialistickou společnost*- s. J. Smrkovský v televizi.

¹⁰⁹ PAUER. Strana 125.

způsobeno kritikou těchto akcí, jež se jim dostalo ze strany Brežněva a dalších sovětských představitelů při jednání v Čierné nad Tisou. Samotný Brežněv tyto podpisové akce hodnotil jako zřetelně protisovětské a hlavně nespontánní. Několikrát dostal čs. delegaci do svízelné situace, když se tázal kdo za těmito akcemi stojí.¹¹⁰ Ke zmírnění rétoriky také mohla přispět nervozita pramenící z nedostatku informací z jednání. Čs. delegace si totiž na základě dohod se sovětskou stranou uložila informační embargo, které až na výjimky dodržovala do konce jednání.¹¹¹

Rudé právo 1. 8. 1968, s.1, číslo 211, ročník 48

Jednotné klidné zázemí

Státnická zkouška našich občanů. Všichni si přejeme porozumění a bratrské vztahy mezi socialistickými zeměmi.

(...) V čemkoliv bude jednání pro nás příznivé, budou mít o to zásluhu nejen představitelé našeho státu a KSČ, ale všichni naši občané kteří podpořili delegaci svoji jednotou, vytvořili klidné zázemí pro tak důležité jednání a dočkali disciplinovaně konečného výsledku. Složili prostě svou stranickou zkoušku. Není to zkouška poslední, neboť budoucnost přinese ještě řadu problémů, hlavně hospodářských, ale naši politici budou mít vědomí, že lidé v tomto státě jsou vyspělý, se širokým politickým rozhledem.

(Hš)

Do kategorie článků vyjadřujících se k veřejnému mínění spadal i ten o dopise 99 Pragováků. Dopis, který byl patrně předán 23. července na sovětském velvyslanectví, posloužil Sovětům jako reprezentativní hlas československé dělnické třídy¹¹² a byl otištěn v moskevské Pravdě a Brežněv o něm hovořil během svého proslovu na jednání v Čierné nad Tisou.¹¹³

Rudé právo 31. 7. 1968, s.2, číslo 210, ročník 48

Jak to bylo s dopisem z n.p. Praga?

Praha 30. července (až) – Vzhledem k četným dotazům čtenářů ve věci dopisu, který otiskla úterní moskevská Pravda jako dopis pracujících vysočanské Pragovky sovětskému lidu, navštívili jsme v úterý kolem 14. hodiny tento závod.

¹¹⁰ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 62.

¹¹¹ PAUER. Strana 123.

¹¹² BENČÍK. Strana 89.

¹¹³ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 64.

(...) *Ti z funkcionářů CV KSČ a ZV ROH, kteří byli dosažitelní¹¹⁴, vydali ze společného jednání sdělení, v němž se říká:*

(...) *uvedený dopis podepsalo asi 100 zaměstnanců z celkového počtu 4500. I oni uplatnili své demokratické právo, které má dnes každý občan. Prohlašujeme však, že jde o soukromý názor podepsaných. Stanovisko pracujících závodu k lednové obrodě jsme uplatnili v rezolucích, jimiž jsme vyjádřili plnou podporu s. A. Dubčekovi, ÚV KSČ a naší vládě (...)*

(až)

3.1.2 Články polemizující se zahraničními listy

V období mezi zveřejněním varšavské kritiky a konference v Čierné nad Tisou jsme mohli sledovat kromě podpisových akcí další dlouhodobější jev. Byla jím polemika s tiskem pětky. Tato polemika měla podobu hodnocení zahraničního tisku a následné reakce na tyto články. RP podrobně monitorovalo mínění významných zahraničních periodik a snažilo se čtenářům reprezentovat čs. situaci optikou mezinárodního tisku. Zvláštní postavení mezi hodnocenými listy zaujímal tiskový orgán KSSS Pravda.

Rudé právo 22. 7. 1968, s.1 a 3, číslo 201, ročník 48

Úvahy světového tisku po varšavské schůzce pěti

Ze zemí varšavské „pětky“ se pouze v Maďarsku dostalo veřejnosti alespoň částečné informace o stanovisku KSČ a Československa k dopisu pěti bratrských stran. Maďarské listy uveřejnily v neděli výtahy ze stanoviska předsednictva ÚV KSČ k dopisu z varšavské porady.

V Sovětském svazu, NDR, Polsku i Bulharsku o tom tisk dosud mlčí, přináší však množství dalších vlastních článků a zpravodajství o stranických aktivech, které se konají na různých místech SSSR a Bulharska o současné situaci v Československu a o výsledcích varšavské porady. Přetiskují rovněž komentáře z jiných zemí „pětky“, nikoliv však z československých pramenů. Orgán ÚV SED, berlínský Neues Deutschland otiskuje článek, v němž označuje „ilegální sklad amerických zbraní nalezený u Sokolova“ za „další výstražné znamení pro soudruhy v ČSSR“. Rumunský tisk naopak používá 20. výročí smlouvy s Československem k opětovnému potvrzení rumunské podpory obrodného procesu u nás. Západní tisk stále vývoj komentuje a uvažuje, zda a kdy bude schůzka představitelů KSČ a jiných stran. (...)¹¹⁵

(nesignováno)

¹¹⁴ V n.p. Praga probíhala od 22. 7. celozávodní dovolená. Proto nebyly oba uvedené orgány v kompletní.

¹¹⁵ Článek pokračuje na 3. straně výtahy z tiskovin zmíněných zemí. Za zmínku stojí například karikatura z bulharského listu Rabotničesko delo vztahující se k manifestu 2000 slov nebo článek F. Kolesničenka ze sovětské Pravdy popisující setkání ve Varšavě jako událost historického významu. Hovoří též o tom, že Československo se stalo v poslední době terčem zuřivých útoků vnitřní reakce i vnějších imperialistických sil a že by jeho zakolísání mohlo být nepřítelem využito k oslabení celé Varšavské smlouvy.

Základním rysem těchto pravidelných exkurzí do zahraničního tisku byla diferenciací zahraničního tisku na to, zda hodnotí situaci v Československu pozitivně, či naopak. Komentáře k světovému tisku z 23. července byly rozděleny na dvě části, kdy pozitivní hodnocení dění v ČSSR bylo nadepsáno *Hlasy na naši podporu...* a naopak kritické hlasy ze zemí pětky byly nadepsány *... a proti nám*.¹¹⁶ Tisk států pětky byl hodnocen jako silně neobjektivní a pracující s informacemi vytrženými z kontextu. V komentářích mu bylo vytýkáno, že svým čtenářům neumožňuje seznámit se s postojem čs. strany. Komentáře nepřímo přirovnávaly tisk pětky k poměrům za Novotného éry. Byl zde mírný příklon některé komentáře téměř ironizovat.¹¹⁷ To se týkalo obzvláště komentářů tisku NDR, Polska a především Bulharska. Upozorňování na skutečnost, že jednotlivé tiskoviny pětky si své materiály vzájemně přetiskují, dokazovalo omezené zdroje informací, které tamní tisk využíval.

Naopak velice citlivě přistupovalo RP ke komentářům sovětské Pravdy. Pravda jako tiskový orgán KSSS byl indikátorem nálad v politbyru ÚV KSSS. Komentáře Pravdy určovaly ráz vzájemné polemiky. RP v tomto duelu vystupovalo defenzivně a spíše odráželo ataky Pravdy. Ostatně stejný poměr by se dal nalézt i ve vztahu obou komunistických stran, kterým byly listy tiskovým orgánem. Podobnou paralelu lze nalézt i v disciplíně, s jakou dodržovaly listy stranickou strategii. Pravda nikdy nezakolísala při hájení stanoviska KSSS, zatímco RP se v některých momentech nechalo unést celonárodním nadšením po svobodě projevu. Ostatně lze chápat, že po letech frustrací se žurnalisté cítili povinováni využít svobodu slova, kterou jim daná situace nabízela.¹¹⁸

Rudé právo 23. 7. 1968, s.6, číslo 202, ročník 48

Pravda komentuje čs. stanovisko

List přikládá význam snaze o uklidnění situace.

Moskva 22. července (od našeho zpravodaje) – Sovětský list Pravda se pondělí poprvé zmiňuje o tom, že předsednictvo ÚV KSČ přijalo známé stanovisko k varšavskému dopisu. Zaznamenává také, že stanovisko bylo schváleno plénem ÚV KSČ 19. července za účasti skupiny delegátů na mimořádný sjezd KSČ. V tomto dokumentu – píše list – „je potvrzena politická linie kterou přijal ÚV KSČ na svých plénech v lednu a po lednu“.

¹¹⁶ RP 23. 7. 1968, s.7, číslo 202, ročník 48 – *Co o nás říkají druzí.*

¹¹⁷ RP 23. 7. 1968, s.7, číslo 202, ročník 48 – *Hrozivá situace v ČSSR.*

¹¹⁸ PITHART, Petr. *Osmádesátý*. Praha: Rozmluvy, 1990. s. 34. Kniha vyšla původně pod pseudonymem Sládeček již v roce 1980 v exilovém nakladatelství INDEX.

Pravda to konstatuje v redakčním komentáři nazvaném „Ke stanovisku předsednictva ÚV KSČ“, který lze považovat za názor vedoucích sovětských kruhů. Text samotného čs. stanoviska však připojen nebyl. Nehledě na výhrady, které jsou v sovětském komentáři vysloveny, lze právem obrátit pozornost především k tomu, že orgán ÚV KSSS zdůraznil význam čs. zainteresovanosti na tom, aby se – jak Pravda výslovně cituje z čs. stanoviska – „naše vztahy dále nezhoršovaly“ i to, že čs. vedení je připraveno přispět „k uklidnění situace ve prospěch socialismu a jednoty socialistických zemí“. List v této souvislosti také znovu připomíná známé sovětské pozvání k dvoustrannému jednání mezi politbyrem ÚV KSSS a předsednictvem ÚV KSČ. (...) ¹¹⁹

(nesignováno)

Následující článek RP je reakcí na komentář Pravdy z 21. července (v RP částečně citován 22. července), v němž se hovoří o Československu jako o oslabujícím prvku Varšavské smlouvy. Ostatně, že tento názor byl blízký nejvyšším sovětským straníkům, dokazují slova prvního tajemníka Ukrajiny Šelesta, která pronesl na jednání v Čierné nad Tisou: „Jestliže bude ČSSR otevřenou ranou SSSR, (...) je v Sovětském svazu dost antibiotik, aby se takové zranění vyléčilo“.¹²⁰ Článek kromě bezpečnosti hranice komentuje počet cizích státních příslušníků, kteří se pokusili čs. státní hranice nelegálně překročit. Nabízel tak čtenářům další možnou motivaci kritiky ze strany tisku bratrských zemí. Závěrečné zakončení článku, ujišťující o odhodlání Československa neoslabovat soudržnost a celistvost socialistického bloku, mělo odkazovat na pokrytecky jednostranné hodnocení, kterého se tisk pětky ve vztahu k čs. událostem dopouštěl.

Rudé právo 24. 7. 1968, s.1, číslo 203, ročník 48

Pohraničníci plní odpovědně své úkoly

Bezpečnost státní hranice je zajištěna

Praha 23. července (ČTK) – Generálmajor ing. K. Peprný, velitel Pohraniční stráže, zaujal k otázce ochrany čs. státní hranice jasné stanovisko: „Před několika týdny jsme slavili Den Pohraniční stráže, a to v období naplněném politickými událostmi, jejichž obsah pro rozvoj socialismu u nás si hluboce uvědomuje každý občan. Přesvědčení, že upřímná snaha nového vedení strany a státu, podpořená širokým demokratickým hnutím lidu, vede ke zdárnému výsledku, sdílají poctiví a reálně smýšlející příslušníci všech vrstev naší společnosti“

¹¹⁹ Článek dále pokračuje v líčení komentáře stanoviska ÚV KSČ. Akcentuje sebekritická hodnocení situace v Československu a také svoji domněnku, že čs. stanovisko obchází principiální otázky které jsou zmíněny ve varšavském dopise.

¹²⁰ PAUER. Strana 146.

(...) Naopak i přes složitosti současných podmínek a přes zvýšený tlak narušitelů na státní hranice dosáhli pohraničníci toho, že účinnost ochrany hranic je na dobré úrovni. Není bez zajímavosti, že bylo zadrženo téměř o 100 procent více osob oproti stejnému období minulého roku. Více než 60 procent zadržенých tvoří cizí státní příslušníci, většinou občané NDR a zčásti PLR.

(...) Pravda, široká svoboda projevu dala zaznít i hlasům, že ochrana hranic s kapitalistickými státy je zbytečná, že nás stejně nikdo ze sousedů neohrožuje. Náš stát však nemůže oprávněnost či neoprávněnost tak vážné otázky, jakou je ochrana hranic, posuzovat jen z úzce dobového pohledu. Jsme si úplně vědomi krutých historických poučení našeho lidu.

(ČTK)

Jiným článkem svědčícím o pozornosti, které se Pravdě dostávalo v komentářích RP, je článek *Nad článkem sovětské Pravdy*,¹²¹ v němž O. Šik uvádí na pravou míru některé své výroky, jenž byly nepřesně citovány v sovětském listu. I RP byla věnována pozornost v sovětských médiích, ale protože RP nebylo radikálním listem a formulovalo své komentáře většinou ideologicky „téměř správně“, více prostoru v komentářích dostávaly radikálnější listy jako *Student*, *Literární listy* a *Reportér*. Přesto se i RP zapsalo do dějin jednání v Čierné nad Tisou, když Brežněv kritizoval prostor, kterému se v RP dostávalo mobilizační kampani před jednáním a návrhům na větší autonomii stranických orgánů, které byly v RP otištěny.¹²²

Dalším specifikem v polemice s tiskem pětiky byl maďarský tisk. Ten přistupoval k informování o událostech ze všech pěti států neobjektivněji, alespoň podle komentářů RP. Přestože i maďarský tisk vykazoval znepokojení nad událostmi v Československu, nečinil to v agresivním duchu, jak tomu bylo u tisku bulharského, východoněmeckého a polského. Zatímco hlavy zmíněných tří států se předháněly, kdo více dehonestuje čs. reformní politiku, držel se János Kádár se svojí kritikou zpět. Možná si byl vědom, že by přehnaná aktivita v Maďarech mohla vyvolat vzpomínky na rok 1956. Dubček považoval tedy Kádára za potenciálního spojence a snažil se jeho Maďarsko přetáhnout na stranu oponentů Kremlu. Poté co zjistil, že Kádár nehodlá nijak vystoupit proti SSSR, pokusil se alespoň od něj získat informace z jednání pětiky. Dokonce se Dubček a Černík setkali s Kádárem a Fockem 13. června (v předvečer varšavského setkání) v Komárom.¹²³

¹²¹ RP 28. 7. 1968, s.1, číslo 207, ročník 48 – Nad článkem sovětské Pravdy.

¹²² VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 60.

¹²³ PAUER. Strana 103

Svět o rozhovorech představitelů komunistických stran ČSSR a SSSR

Pondělní světový tisk – stejně jako v několika posledních týdnech – věnuje velké místo „československým událostem“. Pochopitelně je pln spekulací a dohadů kolem setkání československých a sovětských představitelů. Západní buržoazní listy se v komentářích zamýšlejí nad tím, co by bylo, kdyby bylo (...) Listy bratrských stran Západu věnují většinu svých úvah reálnému rozboru situace, konstatují nebývalou semknutost všech Čechů a Slováků kolem vedení Komunistické strany Československa a vyslovují naději, že toto vedení povede úspěšná jednání, která pomohou posunout věc socialismu ve světě kupředu.

Tisk „pěti“ otiskuje materiály, jež se nesou poněkud jiným směrem; pokračují rovněž ve vzájemném přetiskování různých materiálů. Tak Ostsee Zeitung v NDR doporučuje čs. politikům, aby si „nevyvraceli hlavy a nehleděli neustále dozadu“ a aby „umožnili dělnické třídě a družstevním rolníkům dostat se konečně ke slovu“; pražský zpravodaj Polské tiskové kanceláře tvrdí, že situace v Praze je v důsledku kampaně kolem poselství předsednictvu ÚV KSČ „napjatá“ – a Żolnierz wolności vedle konstatování, že Československu hrozí nebezpečí, prohlašuje „slovem i činem – pomoc a podporu“. (...)

Československu věnuje téměř celou první stranu pondělník maďarského politického listu Magyar Hirlap. Informuje o Dubčekovu rozhlasovém a televizním projevu a otiskuje rozsáhlý a pozoruhodný komentář, zmiňující se o svazcích, spojujících Maďarsko s Československem. List zároveň uvádí, že množství dopisů čtenářů vyjadřuje přes všechny sympatie k Československu jakési obavy; tón těchto obav však není namířen proti Československu. Čtenáři se ptají na řadu dosud nezodpovězených otázek, na něž list objektivně odpovídá. Závěrem svého komentáře vyjadřuje list naději, již vkládá do současných československo-sovětských rozhovorů. (...)¹²⁴

(ČTK-rt)

Zcela jiný postoj k dění v Československu zaujímaly listy Rumunska a Jugoslávie. Vztahy obou zemí se Sovětským svazem lze v tomto období pojmenovat všelijak, jen ne idylickými. Při svých snahách omezit hegemonii SSSR ve východním bloku, vyjadřovaly licoměrně ČSSR podporu. V souvislosti s dalším vývojem to platí zvláště v případě Rumunska. To nic nemění na tom, že se média obou zemí v tomto období vyjadřovala pozitivně o procesech, jenž tou dobou probíhaly v Československu. Kromě citování z tisku obou balkánských zemí se v RP často objevovaly články týkající se těchto zemí a to vždy

¹²⁴ V článku jsou popsány hodnocení čs. situace z bulharského, italského a francouzského tisku. Zvláštní pozornost je věnována jugoslávskému listu Politika-exprès, v kterém proběhla anketa o Československu.

v pozitivním duchu.¹²⁵ Mezi spojence, o které se Dubčekovo vedení opíralo ve své snaze o větší suverenitu při spravování své země, patřily také komunistické země ze západoevropských zemí. Nejvlivnějšími byly komunistické strany Itálie a Francie. Články z jejich tiskových orgánů byly též velmi často citovány či komentovány v přehledech zahraničního tisku.¹²⁶

Rudé právo 29. 7. 1968, s.7, číslo 208, ročník 48

Co se o Československu psalo v neděli před schůzkou čs. a sovětského vedení

Schůzce předsednictva ÚV KSČ a politbyra ÚV KSSS přikládá celá naše strana a všechen lid velký význam, napsal v neděli hlavní sovětský list Pravda. Jinak ale tisk ve většině socialistických zemí, signatářů tzv. varšavského dopisu, pokračoval v psaní o Československu tónem a způsobem, který neblaze charakterizoval jejich činnost v minulých dnech. Např. podle agenturních zpráv se sovětské, bulharské, maďarské a východoněmecké deníky ani slovem nezmínily o sobotním rozhlasovém a televizním projevu A. Dubčka. (...)

Diametrálně odlišné stanovisko zastává i v neděli rumunský a jugoslávský tisk. (...) Rumunský list Romania Libera označuje poslední rezoluce a podpisové akce v ČSSR za výraz přání, aby se na socialistickou cestu, kterou Československo zvolilo, pohlíželo s důvěrou. List v těchto akcích vidí svědectví o socialistickém charakteru současného dění u nás i snahy Československa kráčet spolu s ostatními socialistickými zeměmi jako rovnoprávný a důstojný partner.(...)

(nesignováno)

Období před zahájením schůzky v Čierné nad Tisou lze tedy z pohledu mediální strategie KSČ charakterizovat jako snahu skrze RP vybudovat co nejlepší postavení před zahájením rozhovorů. RP sledovalo dva cíle. Prvním bylo mobilizovat obyvatelstvo do jednotné podpory politiky reformního křídla, zvláště co se týká reakce na varšavský dopis. Druhým cílem byla snaha nevyhrocovat konflikt se Sovětským svazem do ještě větších rozměrů, ale udržet jej v rovině ideologických sporů. KSČ byla v tomto sporu prezentována jako reformní činitel, který hledal nový směr pro socialismus v 2. polovině 20. století.

3.2 Reflexe konference v Čierné nad Tisou v Rudém právu

Souhlas sovětské strany s bilaterálním jednáním byl přijat v předsednictvu ÚV KSČ s velkou úlevou. Situace se od drážďanské schůzky zdramatizovala téměř do krajnosti a nikdo

¹²⁵ Srov: RP 29. 7. 1968, s.1, číslo 208, ročník 48 – Čelný jugoslávský představitel podporuje čs. stanovisko; RP 26. 7. 1968, s.1, číslo 205, ročník 48 – Rumuni a byty.

¹²⁶ RP 29. 7. 1968, s.1, číslo 208, ročník 48 – Zasedání ÚV KSF.

v předsednictvu nemohl předvídat další vývoj. Všichni tedy upnuli své naděje na nadcházející rozhovory. Dubček vše vsadil na svoji tezi, že Sovětský svaz z prestižních důvodů nepodnikne žádné silové opatření.¹²⁷ Československé straně tedy vyhovovala široká publicita konference, které se jí dostávalo ve světě. Vhodným výběrem komentovaných článků navíc doplněných o komentáře se RP snažilo vyvolat dojem, že nadcházející jednání budou mít charakter jednání dvou rovnoprávných partnerů. Zvláště po té co čs. strana odmítla pozvání na varšavskou schůzku. Také fakt, že se setkání uskuteční na čs. půdě, byl signál veřejnosti, že KSČ nehodlá ustoupit z reformního kurzu.

Rudé právo 24. 7. 1968, s.7, číslo 203, ročník 48

Svět přijal s upokojením dohodu o čs. – sovětském setkání

Pestrá paleta názorů o dohodě. Americký protest proti sovětským obviněním.

Zpráva o dohodě předsednictva ÚV KSČ a ÚV KSSS setkat se v těchto dnech na československé půdě k jednání přijala s uspokojením jako dobré znamení nikoli jen celá naše veřejnost. Podobně hodnotí tuto informaci převážná většina světového tisku a tiskových agentur. Považují dohodu za projev zájmu obou stran na setkání, o němž si však nikdo nedělá iluze, že bude snadné a hladké. Různé názory, zda dohoda znamená obrat v čs.-sovětských vztazích. Dohoda vedení KSČ a KSSS o místě konání schůzky není také „úspěchem Prahy“ ani ústupkem Moskvy, jak ji předkládají svým čtenářům méně seriózní část západního tisku se zřejmým, avšak pochybným záměrem vřít prestižní otázku, ačkoliv je zcela jasné, že zájem na setkání byl a je oboustranný.¹²⁸

(sv)

Pro reálné vykreslení čs. situace zůstalo stěžejní, jakým způsobem se k jednání vyjadřovala Pravda. Při svých komentářích RP zdůrazňovalo pozitivní informace pocházející z toho listu, i když v některých případech to nebylo lehké. Komentáře obou listů se dokázaly shodnout na tom, že jednání budou stěžejní pro následující vývoj situace a také na tom, že obě strany ukázaly dobrou vůli se setkat. Ani jedna strana si nedokázala připustit, že by jednání byla neúspěšná. Takže nikde se neobjevuje analýza vývoje po případném ztroskotání jednání. Sovětské strana se po celou dobu zaklínala ideologickými frázemi, ale konkrétní požadavky

¹²⁷ MLYNÁŘ. Strana 203.

¹²⁸ Dále článek nabízí přehled některých zahraničních periodik a stručnou charakteristiku jejich referování o čs. krizi. Mezi vybranými periodiky jsou italské levicové noviny Peasa Sera a tiskový orgán KS Itálie Unita, jugoslávská Politika, které hodnotí pondělní článek Pravdy k čs. odpovědi na varšavský dopis. Všechny listy kladně hodnotí mírnější tón v komentáři moskevského listu. Italské listy dokonce hovoří o obratu v čs.-sovětských vztazích. Dále článek nabízí přehled z tisku Maďarska a Bulharska. Zde se již nejedná o komentáře konkrétních listů, ale o celkový souhrn. Listy obou zemí se zabíraly především článkem Pravdy.

na adresu Čechoslováků neuměla při způsobu své mediální politiky vyslovit. Musela se tedy spíše uchýlovat k inscenovaným pseudoprotblémům, jako například nález zbraní na Sokolovsku¹²⁹ či aféra gen. Prchlíka.¹³⁰

Rudé právo 24. 7. 1968, s.7, číslo 203, ročník 48

Událost číslo jedna

Moskva 23. července (Od našeho zpravodaje) – Úterní moskevský tisk zaznamenal dosaženou dohodu o schůzce politbyra ÚV KSSS a předsednictva ÚV KSČ na prvních stranách. Oficiální zpráva konstatuje tuto skutečnost s dovětkem, že sovětské vedení dalo souhlas k cestě do Československa „na základě přání předsednictva ÚV KSČ“.

O několik dní před tím, v sobotu, se totiž sovětský čtenář dozvěděl ze svých listů, že předsednictvo ÚV KSČ bylo pozváno k dvoustrannému jednání do Moskvy nebo do Kyjeva či Lvova. Proto se ve změně schůzky vidí prvek kompromisu, při němž rozsah účastníků rozhovorů (vedení obou stran v pln složení) je sovětskou iniciativou a hostitelská funkce iniciativou československou. (...)

Vzhledem k mimořádné kompetenci zúčastněných stran lze počítat s velmi širokou škálou především politických, ale i hospodářských otázek. Bude to příležitost i k pokračování dialogu, za jehož podklad zřejmě poslouží varšavský dopis i čs. stanovisko. Předpokládá se, že jedním z nejdůležitějších bodů může být Varšavská smlouva. Z mezinárodní problematiky půjde především o posouzení aktuálních aspektů evropské situace, soustředěné hlavně k západoněmecké politice. Fundamentem jednání bude ovšem nesporně dnešek a zítřek čs.-sovětských vztahů v širokém komplexu.

Z.H.

První zmínka hovořící o bilaterálním setkání delegací z obou zemí se v RP objevila 23. 7., což bylo hned následující den po předání odpovědi na čs. žádost o takovéto setkání sovětským velvyslancem Červoněnkem.¹³¹ Jednalo se o stručnou zprávu z jednání předsednictva ÚV KSČ a nebyla opatřena žádným komentářem. Kromě citace z Pravdy v rubrice věnované zahraničním periodikům, nebyla k připravované schůzce zveřejněna žádná jiná informace. Ostatně nebyly ještě dohodnuty detaily a ani jeden z partnerů nechtěl odkrývat karty příliš brzy. Navíc podle některých zdrojů mělo zůstat přesné místo setkání veřejnosti utajeno.¹³²

¹²⁹ K problematice nálezu zbraní na Sokolovsku se pro RP vyjádřil ministr vnitra J. Pavel – Rudé právo 22. 7. 1968, s.1, číslo 201, ročník 48; Ministr vnitra o nálezu zbraní.

¹³⁰ PAUER. Strana 105.

¹³¹ PAUER. Strana 117.

¹³² MLYNÁŘ. Strana 142.

Rudé právo 23. 7. 1968, s.1, číslo 202, ročník 48

Zprávy z jednání předsednictva ÚV KSČ

Praha 22. července (z) – Na své pondělní schůzi vzalo předsednictvo ÚV KSČ na vědomí informaci o možnostech setkání s představiteli komunistických a dělnických stran socialistických zemí. S představiteli ÚV KSSS a některých dalších stran bylo už dosaženo vzájemného porozumění a je zásadní shoda se dvoustraně setkat. Schůzka s představiteli ÚV KSSS se sejde na úrovni předsednictev ÚV obou bratrských stran a bude se konat na území ČSSR. Podrobnosti každého setkání budou dále projednávány.

(z)

Přestože se setkání odehrávalo na čs. území, nebyli členové delegace ve spojení se svým stranickým aparátem v Praze.¹³³ Informace o průběhu jednání nebyly tedy v prvních dnech jednání možné získat. RP se proto věnovalo popisu místa jednání a vnější podobě setkání tak, jak je zachytili reportéři či místní obyvatelé. První den jednání byl v RP popsán relativně chudě. V článku *Co nemůže říci komuniké* bylo popsáno nejprve srdečné přivítání čs. delegace a později příjezd sovětské delegace. Zajímavá byla zvláště zmínka o novinářích, že v okolí Čierné nad Tisou byly už od neděle desítky našich i zahraničních novinářů. Ačkoliv to nebylo v článku přímo napsáno, dalo se z něj odečíst, že novinářům nebyl k jednajícím politikům umožněn přístup. I popis přivítání obou delegací naznačoval, že čs. delegaci nečeká lehké jednání. Tradiční srdečné přivítání, které bylo v sovětském bloku téměř povinností, nahradilo u přivítání mezi Dubčekem a Brežněvem pouhé potřesení ruky.

Rudé právo 30. 7. 1968, s.1, číslo 209, ročník 48

Co nemůže říci komuniké

(...) V pondělí ráno se objevili na peróně opět členové naší delegace a hovořili s noha místními lidmi. V půl desáté přijel očekávaný vlak se sovětskou delegací. První vystoupil soudruh Brežněv. Políbil se s L. Svobodou a podáním ruky se uvítal se soudruhem Dubčekem, který pak odešel do vlaku. Pak odešly obě delegace do nedalekého uzlového klubu železničářů a zahájily jednání. (...)

V. Havlíček

¹³³ PAUER. Strana. 123.

Druhým článkem ve vydání z 30. července, který se věnoval jednání, byla strohá zpráva ČTK, v níž stálo, že rozhovory byly zahájeny. Kromě místa a času konání schůzky a seznamu všech členů delegace se v ní už více informací o schůzce neobjevilo.¹³⁴

Kromě článku hovořícím o podpoře občanů jednající čs. delegaci a stručném přehledu zahraničního tisku, se již v tomto čísle žádný článek o jednání v Čierné nad Tisou nevyskytoval. A protože jsem se oběma těmito fenomény věnoval v předešlé kapitole, nebudu je již hodnotit.

Podobné schéma jako předešlý den mělo referování z druhého dne jednání (výtisk z 31. července). Hlavní zprávou z místa jednání byl článek prostě nazvaný *Druhý den jednání*. Zásadní informací bylo konstatování faktu, že od pondělní zprávy o zahájení rozhovorů nebyly poskytnuty novinářům žádné nové informace. Přesto se dozvídáme, že Smrkovský hodnotí atmosféru jednání optimisticky. Tomu ovšem neodpovídá další průběh hodnocení v článku. Čs. delegace původně počítala nejvýše s dvoudenním jednáním. Logicky při prodloužení jednání asi nedošli partneři ke kýžené dohodě a byli nuceni v jednání pokračovat. V souvislosti s plánovanou návštěvou předsedy KSJ Josipa Broze Tita lze předpokládat, že čs. delegace byla velmi zaskočena způsobem i délkou trvání jednání a že nešlo o nikterak formální setkání. Patrně původní záměr předsednictva, s kterým do jednání šlo, byl takový, že se v případě potíží pokusí kličkovat před požadavky sovětské strany. Pokud by sem jim s touto taktikou podařilo vydržet více než dva dny, využili by plánované návštěvy z Jugoslávie jako záminku k přerušení jednání. Sověti měli zcela jiné plány. Na žádost čs. delegace o přerušení jednání z důvodu návštěvy Tita pouze lakonicky konstatovali, „aby se čs. strana rozhodla, co je pro ně důležitější, jestli setkání s Titem, či jednání s politbyrem KSSS“.¹³⁵ Sověti na jednání v Čierné nad Tisou chtěli definitivně rozhodnout o osudu Československa. Proto se také účastnila jednání celá špička československé politiky, aby Dubček nemohl couvnout a nemohl se vymlouvat na nedostatek kompetencí pro případná klíčová rozhodnutí. Podle doložených pramenů (viz kapitola Jednání v Čierné nad Tisou a v Bratislavě) byl druhý den patrně nejtěžším dnem jednání. Nelze se tedy divit Dubčekovi, že nemohl usnout, jak nepřímo prozradil článek. I tento fakt zaznamenaný v článku napovídal, že jednání se nevyvíjela zcela podle představ Čechoslováků. Spíše pesimisticky laděný popis z druhého dne jednání nezachránila ani zmínka o kopané. Článek obsahuje také zprávu o zahraničních novinářích. Ti byli popisováni jako lehkovážní lovci senzací, kteří se na rozdíl od seriózních kolegů z čs. tisku pouští do spekulací. Tuto část článku si lze vyložit jako názorný příklad

¹³⁴ RP 30. 7. 1968, s.1, číslo 209, ročník 48 – Rozhovory představitelů KSSS a KSČ zahájeny.

¹³⁵ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 156.

rozdílného přístupu v práci dopisovatelů buržoazních listů a zaměstnanců socialistických novin.

K jednání vydala ČTK stručnou zprávu o dvou větách, ve které stálo, že jednání pokračují.¹³⁶ Novinkou ovšem byly ČTK pořízené fotografie, které se samozřejmě objevily na přední straně RP. Kromě tradiční podpory přicházející ze všech koutů země se na přední straně objevila také zpráva o podpoře předsednictva ze strany pracovníků v kultuře včetně veličin, jakými byli Jan Werich, Pavel Kohout a další.¹³⁷

Rudé právo 31. 7. 1968, s.1, číslo 210, ročník 48

Druhý den jednání

(...) Ale od pondělní zprávy o zahájení jednání nebyla novinářům poskytnuta žádná další oficiální informace. Jen soudruh Smrkovský ujistil při letmé zastávce skupinu železničářů, že atmosféra jednání je optimistická a má slibný průběh. (...)

Očekávalo se, že jednání skončí v průběhu odpoledne, aby naši představitelé, mohli ve středu uvítat dalšího vzácného hosta. Ale potom přišly téměř současně dvě zprávy: o odložení předpokládaného odjezdu vlaku naší delegace a odložení návštěvy soudruha Tita, což naznačovalo, že jednání bude ještě pokračovat.(...)

Redaktor bratislavské Pravdy Ján Rajnič popisuje zajímavou příhodu: Přesně v 2.54 hod. v úterý v noci zpozoroval službu konající výpravčí Jozef Tézezi osamělého muže procházejícího se po peróně. Když se mu podíval do tváře, zjistil, že je to soudruh Dubček. Pozval ho do dopravní kanceláře. (...)

(vh)

Třetí den se po návštěvě Dubčeka v Brežněvově kupé a jejich více než hodinovém rozhovoru¹³⁸ situace přeci jen uklidnila. Brežněv považoval Dubčkovu reakci při rozhovoru za uznání argumentace sovětské strany a z toho vyvozoval, že bude předsednictvo ÚV KSČ jednat v souladu s názory Moskvy. To, že si závěry z jednání oba vyvodili podle svých subjektivních pocitů a že ve výsledku zcela odlišně,¹³⁹ si ještě pravděpodobně neuvědomoval ani jeden z nich. Bezprostředním výsledkem tohoto jednání ovšem byla optimističtější nálada než v předchozích dnech.

¹³⁶ RP 31. 7. 1968, s.1, číslo 210, ročník 48 – Rozhovory delegací v Čierné pokračují.

¹³⁷ RP 31. 7. 1968, s.1, číslo 210, ročník 48 – Tvůrci kultury na ÚV KSČ.

¹³⁸ PAUER. Strana 147.

¹³⁹ BILAK. Strana 71.

Rudé právo 1. 8. 1968, s.1, číslo 211, ročník 48

Třetí den rozhovorů v Čierné

Členové stranických delegací mezi obyvateli městečka

Praha 31. července (ČTK) – V Čierné nad Tisou pokračovaly ve středu rozhovory mezi předsednictvem ÚV KSČ a politickým byrem ÚV KSSS, probíhající v otevřeném soudružském ovzduší.

Ve středu krátce před dvanáctou hodinou se členové delegace, kteří již třetí den jednají v Čierné nad Tisou, odebrali ze zasedací síně na krátkou procházku městečkem. Druzně, v přátelském rozhovoru šli ulicemi soudruzi Kosygin, Podgornyj, Svoboda, Smrkovský a další členové obou delegací. Po celou dobu vycházky byli doslova obléháni fotoreportéry a kameramany. Podle informací, jež získal zpravodaj ČTK, navštívil v této době první tajemník ÚV KSČ A. Dubček vlakovou soupravu sovětské delegace, kde odpočíval generální tajemník ÚV KSSS L. Brežněv.

Obyvatelé Čierné nad Tisou si před dalším pokračováním jednání potleskem a skandováním vyžádali, aby mezi ně přišli soudruzi Dubček a Smrkovský. Z optimisticky laděného rozhovoru je možné usuzovat, že jednání pokračuje úspěšně.

(ČTK)

Komentář RP pokračoval ve stejném duchu jako v předešlých dnech konání schůzky. Díky informačnímu embargu obou jednajících stran se věnoval pouze popisu vnější podoby jednání. Stejně tak opět popsal vřelý vztah místních obyvatel k rokujícím politikům, zejména k exponentům reformního křídla. Ostatně na diferenciaci politiků v československých médiích poukazoval ve svém příspěvku během jednání v Čierné nad Tisou i Vasil Biľak.¹⁴⁰

V článku byla tradičně zdůrazněna přátelská atmosféra mezi oběma delegacemi. Pro RP to nebyl nikterak netypický způsob pozitivního referování o československo-sovětském přátelství. Navíc byla dobře známá snaha československých představitelů demonstrovat před svými sovětskými partnery moc nad prostředky masové komunikace, která ovšem vyšla na prázdno a do jisté míry měla spíše kontraproduktivní charakter.¹⁴¹

Oproti článkům z předchozích dnů tu byl ovšem patrný jeden podstatný rozdíl a to ve zmínce o pracovních médiích. V předchozích dnech jsou popisována setkání jednajících politiků během přestávek a po skončení jednání s občany či představiteli místní samosprávy. V člancích z 1. srpna již autoři článku hovoří o setkání politiků s žurnalisty. Pravděpodobně

¹⁴⁰ BILÁK. Strana 76: „Tisk rozpůlil předsednictvo na dvě části: Kdo tvrdí, že SSSR neohrožuje suverenitu ČSSR platí za konzervativce, kdo propaguje nový model socialismu, je považován za progresivního“.

¹⁴¹ MLYNÁŘ. Strana 127. Černík pozdě večer žádal Pavla (ministr vnitra), aby bezpečnost zabavila náklad posledního časopisu Reportér (...) Černík na druhém konci telefonu křičel, ale Pavel klidně řekl: „Tak si budeš muset, soudruhu předsedo, najít jiného ministra vnitra.“ A zavěsil.

obě delegace usoudily, že již nemá smysl bránit médiím v referování o schůzce, přestože původní dohoda měla zaručit naprosté utajení před veřejností.¹⁴² Navíc se jednalo již o třetí den jednání a bylo třeba vydat pro uklidnění veřejnosti stručné tiskové prohlášení, jež by bylo zároveň i signálem demonstrujícím jednotu socialistického tábora.¹⁴³ Toto komuniké bylo později ještě doplněno uklidňujícím vystoupením prezidenta Svobody v televizi.¹⁴⁴

Podobně optimisticky jako zpráva ČTK hovoří i článek V. Havlíčka nazvaný *Na začátku dne*.¹⁴⁵ V článku je navíc poznamenáno, že dnes mají kameramani i fotoreportéři poprvé možnost zachytit jednající členy delegace během společné procházky městem, díky čemuž jsou korzující politici obklopeni hroznem novinářů. Autor toto považuje za zjevnou předzvěst úspěšného jednání. Zmínil také setkání Dubčeka s Brežněvem mezi čtyřma očima.

V pátek 2. srpna byla zprávou číslo jedna informace o ukončení jednání. A. Dubček pokračoval ve své strategii nedávat veřejnosti najevo, pod jak velkým tlakem se naše delegace ocitla. Ostatně tak to činili již od drážďanského setkání.¹⁴⁶ Navíc na jednání z 1. srpna byla uzavřena dohoda o ukončení vzájemných polemik v tisku. Předsednictvo přijalo zvláštní pravidla pro řízení tisku, která měla přechodně platit do novelizace stávajícího tiskového zákona. Cílem těchto pravidel bylo zamezit nežádoucí kritice politiky států pětky a nežádoucí interpretaci výsledků jednání, tedy jiné interpretaci, než byla v souladu s oficiálním stanoviskem.¹⁴⁷ Tyto všechny aspekty ovlivnily způsob prezentace výsledků jednání. Počátek uplatňování nových pravidel lze datovat právě od tohoto vydání RP.

K výsledkům jednání se vztahovala velká část článků na přední straně. Nejdůležitějším článkem byl přetisk společného komuniké.¹⁴⁸ Z tohoto nic neříkajícího prohlášení si mohl čtenář vzít jediný užitečný poznatek a to informaci o dalším jednání v Bratislavě dne 3. srpna. Dalším článkem byl přepis televizního vystoupení Svobody z předcházejícího dne – 2. srpna. Na tomto projevu se dohodlo předsednictvo na své schůzce z 1. 8. a mělo jediný cíl. Tím bylo uklidnit veřejnost, která mohla být z důvodů neočekávaného prodloužení jednání nervózní, stejně tak k nervozitě mezi obyvateli přispělo mlčení jednajících delegací v průběhu setkání. Svoboda v tomto projevu vyzdvihl jak uklidnění vzájemných vztahů se Sovětským svazem, tak i neústupnost čs. delegace v otázkách reformních kroků. To, že tento pro uklidnění

¹⁴² HAVLÍČEK, Dušan. Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSC od června do prosince 1968. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, Strana 103.

¹⁴³ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 98.

¹⁴⁴ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 120.

¹⁴⁵ RP 1. 8. 1968, s.1, číslo 211, ročník 48 – Na začátku dne...

¹⁴⁶ PAUER. Strana 72.

¹⁴⁷ VONDROVÁ a NAVRÁTIL. Strana 149.

¹⁴⁸ RP 2. 8. 1968, s.1, číslo 212, ročník 48 – Společné komuniké o jednání politického byra ÚV KSSS a předsednictva ÚV KSC.

veřejnosti stěžejní projev přednesl Svoboda, bylo z taktického hlediska dobrý počín předsednictva. Svoboda měl důvěru veřejnosti i se těšil velké vážnosti u kremelských vůdců¹⁴⁹. Projev by se dal hodnotit jako umírněně reformní, což bylo veřejností pozitivně vnímáno jako důkaz neustoupení z kurzu reformního procesu.

Rudé právo 2. 8. 1968, s.1, číslo 212, ročník 48

Vývoj přesvědčuje o správnosti naší cesty

Projev presidenta republiky L. Svobody

Praha 1. srpna (z) – President republiky soudruh Ludvík Svoboda pronesl ve čtvrtek večer v Čs. televizi a Čs. rozhlase tento projev:

(...) Hovořili jsme otevřeně a upřímně, právě tak, jako oni. Vyložili jsme, že jsme rozhodnutí důsledně a pevně provádět naši politiku v oblasti uvnitř i v zahraničí a nepřipustit její narušování. Setkali jsme se s plným porozuměním a pochopením vedoucích představitelů Sovětského svazu, kteří nás ujistili o své podpoře při uskutečňování našeho socialistického programu, vyjádřenému v akčním programu naší strany a prohlášení Národní fronty. (...)

(z)

Další články popisovaly přilet čs. delegace na ruzyňské letiště¹⁵⁰ a následné krátké interview v budově ÚV KSČ, které pro zpravodaje RP poskytli Černík a Dubček¹⁵¹. Oba shodně hodnotili uplynulé jednání velice pozitivně a podobně se vyjádřili i k nadcházejícímu setkání v Bratislavě. Černík k bratislavskému jednání navíc poznamenal: „V Bratislavě se nebude jednat speciálně o Československu. Tam budeme hovořit především o další spolupráci mezi našimi zeměmi.“ Černík měl i neměl v tomto ohledu pravdu. Opět se zde ukázala dvojitá interpretace výsledků jednání v Čierné nad Tisou. Zatímco čs. delegace očekávala jako výstup další z řady prázdných prohlášení obsahující nic neříkající socialistickou rétoriku, Sověti měli v úmyslu potvrdit tzv. Brežněvovu doktrínu.¹⁵²

Kromě úvodní strany přineslo RP přehled komentářů zahraničního tisku o výsledcích jednání. Protože se již začala uplatňovat nařízení přijatá předsednictvem, nikterak závažné rozpory s tiskem pětky nebyly v této rubrice zaznamenány. Komentáře západního tisku chyběly úplně.

¹⁴⁹ PAUER. Strana 141.

¹⁵⁰ RP 2. 8. 1968, s.1, číslo 212, ročník 48 – Návrat stranické delegace.

¹⁵¹ RP 2. 8. 1968, s.1, číslo 212, ročník 48 – Soudruzi A.Dubček a O.Černík k výsledkům jednání: Ke všeobecné spokojenosti.

¹⁵² PAUER. Strana 111. Základní tezí Brežněvovy doktríny je společná povinnost socialistických zemí bránit socialismus i v jiných zemích.

3.3 Odras jednání v Bratislavě na stránkách Rudého práva

Téměř celá úvodní strana vydání z 3. srpna je věnována bratislavskému setkání. Oproti předešlému dni lze hodnotit prezentaci KSČ jako mnohem sebevědomější. Toto sebevědomí bylo umocněno vědomím, že během krátkého časového úseku dokázala čs. strana zorganizovat setkání takového rozsahu. Navíc dostalo Československo možnost dostat se z izolace v rámci pětky. Patrný je posun i v charakterech článků. Zatímco před Čiernou nad Tisou měla většina článků tendenci tmelit veřejnost proti tlaku pětky, nyní se články věnují projevům přátelství mezi politiky i davem vítajícím zahraniční delegace. Kombinace konání schůzky a očekávaných příjezdů rumunské a jugoslávské delegace, vyvolaly u představitelů KSČ pocit reformátorů celého socialistického bloku. Tyto pocity se přenesly i do způsobu, jakým o bratislavském setkání v jeho předvečer hovořily články RP. Součástí této optimistické nálady byla víra, že Sovětský svaz jako nepopíratelný hegemon východního bloku ocení snahu Československa přiblížit Jugoslávii a Rumunsko zpět ke společné politice Varšavské smlouvy větší benevolencí pro obrodný proces.

Rudé právo 3. 8. 1968, s.1, číslo 213, ročník 48

Delegace komunistických a dělnických stran přijely do Bratislavy

Před významným jednáním šesti bratrských stran

Bratislava 2. srpna (Od našich zpravodajů a ČTK) (...) Manifestací československo-sovětské družby se stal příjezd sovětské stranické delegace. (...) Sovětské stranické představitele vítalo přeplněné nástupiště bratislavského nádraží zvoláním At' žije Sovětský svaz!, At' žije soudruh Brežněv!, Brežněv – Svoboda!, At' žije soudruh Dubček! Bratislavští pionýři odevzdali nejvyšším stranickým sovětským a československým představitelům květy.

(Od našich zpravodajů a ČTK)

Ve stejném vydání byl také otištěn rozhlasový projev Dubčeka,¹⁵³ ve kterém shrnul průběh jednání v Čierné nad Tisou. Projev byl svým obsahem podobný projevu L. Svobody. Zdůrazňoval neústupnost vedení KSČ ze svých reformních pozic a zároveň zmínil pochopení sovětských politiků pro těžkosti související s obrodným procesem. Zmínil i úlohu setkání pro další vývoj vzájemné spolupráce v rámci Varšavské smlouvy.

Výtisk ze 4. srpna, tedy následujícího dne po ukončení bratislavské schůzky, se na své úvodní straně věnoval výhradně setkání šesti stranických delegací. První zpráva ČTK stručně popisovala průběh jednání včetně oficialit a přátelské ovzduší, jež panovalo mezi jednajícími

¹⁵³ RP 3. 8. 1968, s.1, číslo 213, ročník 48; Projev prvního tajemníka ÚV KSČ A. Dubčeka: Dodrželi jsme sliby, které jsme Vám dali.

delegacemi. Čtenáři se také dozvěděli o spontánních projevech bratislavských občanů pod okny jednacího sálu. Zpráva informovala o tom, že jednání bylo zakončeno slavnostním aktem podepsání závěrečného dokumentu – *Prohlášení komunistických a dělnických stran socialistických zemí*.¹⁵⁴ Text celého prohlášení byl taktéž otištěn na úvodní straně.

Dalším článkem vztahujícím se k jednání byl článek Karla Vaňka *Šest u společného stolu*, ve kterém autor popisoval dělnou atmosféru setkání. Z článku popisuje některé detaily, svědčící o naprosté otevřenosti jednajících stran vůči veřejnosti. I okamžité zveřejnění plného textu prohlášení mělo být signálem pro veřejnost, že nic, co proběhlo na jednání, nebylo v rozporu s mandátem, který od občanů předsednictvo dostalo. Zmínka o rozestavení jednajících delegací, kdy čs. delegace byla usazena naproti delegaci sovětské, je znakem sebevědomí, které po zvládnutí bilaterálního jednání v Čierné nad Tisou KSČ mělo. Českoslovenští komunisté se mohli považovat za svěží vítr v socialistickém seskupení. Postavení ostatních delegací do role stafáže by mohlo být chápáno jako gesto ke zbývajícím stranám, jež se neopovážily Sovětům odporovat. Že ostatní delegace měly na situaci díky lepší informovanosti jiný názor, je dnes zřejmé.¹⁵⁵

RP 4. 8. 1968, s.1, číslo 214, ročník 48

Šest u společného stolu

Před desátou hodinou se shromáždily v jednacím sále všechny delegace. Po stranách dlouhého a širokého stolu usedli proti sobě představitelé KSSS a KSČ a jim po boku delegáti polští a bulharští, východoněmečtí a maďarští. Míhají se úsměvy a pozdravy, přátelská pokývnutí. V prostorném sále cvakají spouště fotoaparátů, ztichle šumí kamery. Zakrátko delegace osaměly a soudruh Dubček se ujal zahajovacího slova. (...)

Projev soudruha Dubčeka nebyl dlouhý a pak začala hned pracovat redakční komise, složená z vedoucích všech delegací, která sestavovala text společného dokumentu. Jednací sál se na tu dobu vyprázdnil. Novináři lákali delegáty aspoň k náznakům očekávaného výsledku porady, ale odpovědi byly skoupé. Více však naznačovaly úsměvy a výraz očí.

K. Vaněk

Z nadpisu *Porada šesti skončila*, lze také ovšem vyčíst jisté oddychnutí a víru, že období nejistoty bylo definitivně zažehnáno. Celý tento fakt je ještě umocněn krátkou zprávou ČTK

¹⁵⁴ RP 4. 8. 1968, s.1, číslo 214, ročník 48; Porada šesti skončila.

¹⁵⁵ PAUER. Strana 153. Jeden polský účastník bratislavské porady podal svědectví o anekdotě, kterou Brežněv během neformálního setkání bavil svoji kohortu: „Zajíc, jenž byl pozván do domu medvědem na skleničku, se opil a začal si myslet, že je sám medvěd. O tuto iluzi ho připravil až medvěd, který jej chytil za uši a vytřel si sním pozadí.“

s titulem *Odchod sovětských vojsk*, ze které se čtenáři dozvěděli o definitivním odchodu spojeneckých vojsk po cvičení Šumava.

Definitivní tečku za oběma konferencemi z pohledu RP vystavil výtisk z 5. srpna. Stěžejní bylo shrnutí A. Dubčeka, jak jej vylíčil ve svém projevu v Čs. televizi¹⁵⁶ a jehož přepis přineslo RP 5. srpna. Dubček v projevu proklamoval nemožnost vrátit vývoj v Československu zpět před leden. Zároveň ubezpečil občany, že nesrovnalosti mezi socialistickými zeměmi byly zažehnány, aniž by musela čs. strana přijmout jakýkoliv kompromis.

Článek *Delegace bratrských stran odcestovaly* se věnoval popisu odjezdu všech delegací a v případě delegace z NDR i programu těsně před odletem. Jediná delegace ze Sovětského svazu odjela svým speciálním vlakem již předešlý den.

3.4 Dozvuky jednání v Čierné nad Tisou a v Bratislavě

Články vztahující se k čs. krizi měly po ukončení konferencí své typické rysy. Na rozdíl od období před konáním konferencí byly reflexe zahraničního tisku děleny na buržoazní a socialistický tisk. Přestaly se objevovat polemiky s tiskem pětky a celkově přibýlo pozitivních článků o státech pětky.¹⁵⁷ Snížení výskytu polemiky s bratrským tiskem nebyl ovšem pouze důsledek dohod z Čierné nad Tisou. Je třeba dodat, že i tisk zmíněných států ubral na svém kritickém tónu vůči Československu. Ostatně všechny hlavní tiskoviny států pětky, včetně Pravdy, hodnotily jednání v Čierné nad Tisou a hlavně prohlášení z Bratislavy vysoce pozitivně.

RP 6. 8. 1968, s.6, číslo 216, ročník 48

Sovětský list Pravda: Síla v jednotě

Moskva 5 srpna (od našeho zpravodaje) – „Schůzky v Čierné nad Tisou a v Bratislavě znovu potvrdily, že se moudré a klidné, promyšlené a trpělivé posuzování složitých otázek, vedené na principiálních základech a prodchnuté hlubokou starostí o životní zájmy světového socialismu a mezinárodního komunistického hnutí, stalo prověřenou normou vzájemných vztahů mezi socialistickými zeměmi a jejich komunistickými a dělnickými stranami.“ (...)

Z. H.

RP 7. 8. 1968, s.1, číslo 217, ročník 48

¹⁵⁶ RP 5. 8. 1968, s. 1, číslo 215, ročník 48; Projev soudruha A. Dubčeka v Čs. televizi: Vytvořit ovzduší klidu a důvěry pro další práci.

¹⁵⁷ RP 9. 8. 1968, s. 1, číslo 219, ročník 48; Výhodnost našeho obchodu s SSSR je nesporná; RP 7. 8. 1968, s. 1, číslo 217, ročník 48; Polští stavbaři nám postaví sklárnu.

Co o nás říkají a píší druzí:

Čierná a Bratislava stále ještě námětem úvah

Výsledky dvou historických schůzek – v Čierné nad Tisou a v Bratislavě – jsou nadále námětem úvah světového tisku. Souhrnně lze říci: Je markantní rozdíl mezi tím, jak je hodnotí komunistický a vůbec levicový tisk na jedné straně a buržoazní tisk na straně druhé. (...)

(ČTK – iš)

Typickým produktem RP v tomto období jsou články zaznamenávající aktivity¹⁵⁸, na nichž se debatovalo o výsledcích jednání a o tom, co mohou přinést Československu. Účastníci těchto aktivů byli seznamováni s průběhem jednání buď od přímých aktérů jednání, či zprostředkovaně od vysokých stranických funkcionářů tak, jak to například činil Čestmír Císař na aktivu zaměstnanců n.p. Praga. O patrně nejdůležitějším aktivu, stranickému aktivu funkcionářů z Prahy a z Středočeského kraje, referoval článek *Stranický aktiv vyslechl v Praze zprávu o jednání šestky* z 6. 8. Jak se z článků mohli čtenáři dozvědět, O. Černík před 6000 účastníky popsal výsledky jednání nejprve se sovětskou delegací a později s delegacemi ostatních socialistických států, jež se setkání v Bratislavě účastnily. RP demonstrovalo demokratické principy strany, když v článku *Názory z aktivu* dalo prostor účastníkům aktivu vyjádřit svůj pohled na výsledky jednání.

RP 6. 8. 1968, s.1, číslo 216, ročník 48

Názory z aktivu

V rozlehlém sále většinou lidé středních let. Ačkoliv strana prosazuje moderní, novou, mladou politiku, věkový průměr jejích členů, jak tady vidíme, neodpovídá tomuto mladému směru. Přesto však se našlo v sále několik desítek mladých obličejů. Soudruh Václav Ondrák (26 let), mechanik Obvodní automatické ústředny Praha – východ, člen KSČ od roku 1961, předseda ZO KSČ, odpovídá:

„Jaký mám názor na jednání v Čierné a v Bratislavě? – Jednání dopadlo dobře, jenom bych rád viděl mezi podpisy socialistických zemí také Jugoslávii a Rumunsko. Že se u nás vyskytly pochybovačné hlasy? Těm je zapotřebí vždycky předejít tím, že lidé budou znát fakta. Jak znáš skutečnost, můžeš přebít jakýkoliv anarchistický názor. (...)“

Dr. Zdeněk Končelík, CSc. „Jak já to vidím? – Realita zvítězila nad abstraktními představami o vztazích mezi komunistickými stranami a autonomií jednotlivých stran, přežívající v komunistickém hnutí ještě z období kominterny po Leninově smrti. Na IV. Kongresu

¹⁵⁸ RP 6. 8. 1968, s.1, číslo 216, ročník 48 – Stranický aktiv vyslechl v Praze zprávu o jednání šestky; RP 6. 8. 1968, s.1, číslo 216, ročník 48 – Aktiv v závodě Praga; RP 9. 8. 1968, s.1, číslo 219, ročník 48 – Souhlas se stanoviskem výboru tvůrčích svazů.

kominterny v r. 1922, kterého se Lenin účastnil, kritizoval, že rezoluce kominterny jsou příliš ruské a nehledí na odlišnosti podmínek, ve kterých působí jednotlivé komunistické strany.“

Hš

Závěr:

Mediální obrazy konferencí v Čierné nad Tisou a v Bratislavě na stránkách RP se hodnotí dosti složitě. Skutečnost, že se obě strany dohodly nekomentovat průběh jednání, komplikovala činnost nejen tehdejšími žurnalistům, ale i těch, jež by chtěli jejich práci zmapovat. Naštěstí jim tehdejší poměry komunistického Československa dovolily sledovat jednání alespoň z vnějšku a vytvořit relativně komplexní vnější obraz jednání, avšak bez možnosti seznámit se se samotným průběhem jednání. V kombinaci s mediální kampaní z období před schůzkami a po schůzkách a informacemi o jednání, která se podařilo historikům shromáždit, můžeme však přeci jen rekonstrukci provést.

Během Pražského jara ztratila KSČ autokratickou kontrolu nad společností. Proces demokratizace otupil její restriktivní funkce. KSČ ovšem stále zůstávala nejaktivnějším činitelem ve společnosti, což bylo dáno předchozí kádrovou politikou KSČ. Sebereflexe KSČ měla odezvu i na svou nedílnou součást, tiskový orgán RP. RP nezůstalo imunní vůči změnám, které ve společnosti probíhaly. Již nemělo v úmyslu budovatelskou propagandou přesvědčovat společnost, že KSČ je neomylná. Celá společnost ostatně věděla, že omylů v minulosti napáchala víc než dost. RP nechtělo zůstat stranou tohoto ozdravného procesu a právě v tomto bodě se RP protulo s osudem Alexandra Dubčeka. Jeho přístup k médiím byl kombinací víry v demokratické principy při informování obyvatelstva, cíleného kalkulu v boji s opozicí ve stranickém vedení a, řekl bych, i prachobyčejného populismu. A. Dubček a jeho proreformní křídlo mělo cenzury zbaveným médiím co nabídnout. On, O. Černík, J. Smrkovský a další reformisté dokázali bez ideologického nánosu vysvětlit čtenářům svoji vizi dalšího vývoje společnosti. Byli charismatičtí, inteligentní a hlavně se stali symbolem změny. Tyto atributy jejich konzervativní oponenti postrádali. Představíme-li si obě strany konfliktu, na jedné straně reformisty a na druhé zastánce konzervativní politiky KSČ, je zřejmé, že pokud mělo RP právo volby, přiklonilo se na stranu reformistů.

Po tomto vysvětlení rozložení sil můžeme zahájit hodnocení způsobu referování o obou konferencích v RP. To se snažilo vystupovat objektivně a během hodnoceného období nenapadalo zastánce konzervativního proudu v předsednictvu ÚV KSČ. Prostor k prezentaci ovšem dostávali ve velké míře stoupenci reformního křídla, přestože v předsednictvu neměli většinu. Dáno to může být tím, že za proreformní politiky můžeme považovat Dubčeka, Černíka a Smrkovského a ti zastávali význačné funkce. Kromě nich ovšem často dostávali prostor i reformisté, jež nebyli členy předsednictva, např. O. Šik či Č. Císař. Absenci zastánců konzervativní politiky KSČ lze vysvětlit také tím, že ti sázeli na zcela jiné způsoby

politického boje. Kromě dodržování pokynů z Moskvy neměli žádný politický program. I kdyby se jim podařilo formulovat některé své výtky vůči reformám, jistě by to neupoutalo pozornost čs. čtenářů v pozitivním slova smyslu.

Druhá rovina referování RP je z pohledu mezinárodní situace. V tomto směru zde docházelo ke zpochybňování hegemonie Sovětského svazu v rámci Varšavské smlouvy. Ovšem tato kritika nikterak nezpochybňovala setrvání Československa v tomto paktu. Naopak aktivně navrhuje některé demokratizační prvky, jež by přispěly k zatraktivnění socialistického paktu i v západních zemích. To by byl v době vrcholícího angažování USA ve Vietnamu zajímavý krok na geopolitické scéně. Komentáře zahraniční politiky byly v hodnoceném období ovlivněny zejména kritickým dopisem, jenž byl výsledkem jednání ve Varšavě, a následnou protičeskoslovenskou kampaní v médiích jeho signatářů. Komentáře měly defenzivní charakter. Snažily se odrážet výpady ze zahraničí, které se soustředily především na vykreslování ČSSR jako státu bezprostředně ohroženého kontrarevolucí či slabinou Varšavské smlouvy. RP mělo při komentářích těchto útoků snahu vystupovat spíše zdrženlivě a neuchylovat se k radikálním stanoviskům. Zaměřilo se spíše na líčení jednoty obyvatelstva a vedení strany, přičemž toto vedení líčilo jako homogenní celek a nevyčleňovalo z něj konzervativní politiky. Tyto jednotící tendence, které měly až mobilizační charakter, se vyskytovaly především před konáním obou jednání.

Z tisku pětky se vymykal svým hodnocením o ČSSR pouze tisk maďarský. Ne, že by snad nebyl kritický vůči některým projevům demokratizace v ČSSR, ale jeho komentáře byly relativně objektivní. Publikoval i reakce čs. strany. Díky tomu se Maďarsku dostávalo kladné odezvy na stránkách RP. Z jiných socialistických států se ČSSR těšilo podpoře od jugoslávského a rumunského tisku. To se také projevilo pozitivním hodnocením zejména jugoslávské politiky na stránkách RP. Zjednodušeně řečeno, jugoslávský model nezávislosti na Sovětském svazu si KSČ vybrala jako přibližný model, který hodlala následovat.

Při průběhu jednání v Čierné nad Tisou se projevila ve způsobu informování jistá nervozita. Aby se zamezilo narůstání radikálních tendencí ve společnosti, ubylo v RP komentářů zahraničněpolitické situace a ty, které se objevily, byly ve svém hodnocení politiky pětky mírné. K ještě větší míře odklonu od objektivního informování o jednání v Čierné nad Tisou přispěly dohody mezi oběma delegacemi v závěru jednání, které zakazovaly další polemiku s listy pětky, jinou interpretaci výsledku jednání než oficiální stanovisko a přetiskování komentářů západního tisku.

Prvotní rozpaky nad druhým kolem jednání, tentokrát v Bratislavě, byly vystřídány přívalem optimismu. Pokrytí bratislavského jednání z pohledu RP výrazně převyšovalo

pokrytí jednání v Čierné nad Tisou. Optimistické titulky oslavovaly konec roztržky se Sovětským svazem a zároveň zachování polednového kurzu. K optimismu naváděla i změna rétoriky tisku států pětky, která se též od předchozího období diametrálně změnila a to ve prospěch ČSSR.

Celkově vzato, z pohledu celospolečenského, nebylo RP nijak zvlášť radikálním listem, i když jeho proreformní rétorika nesporně prozrazovala ke komu převažují sympatie v předsednictvu ÚV KSČ. Z pohledu tiskového orgánu ÚV KSČ však byly jeho názory historickou výjimečností. Zvláště proto, že RP dokázalo objektivně informovat veřejnost a zároveň i reflektovat na svých stránkách ohlasy veřejného mínění.

Summary:

Through the use of qualitative analysis of articles from Rudé právo newspaper from the period of 22 July–10 August 1968 some development was learnt in reporting about the conferences in Čierná nad Tisou and in Bratislava.

Rudé právo newspaper tended to be opened to voices of reformation movement and to critics of Warsaw Pact countries particularly at times before those conferences. Later during the conferences the speech of Rudé právo newspaper regarding its critics of Warsaw Pact was moderated. It was caused by the pressure of the Soviet delegation on its Czechoslovak opponents. Situation was completely changed in connection with the conference in Bratislava. Rudé právo newspaper evaluated this meeting very positively and celebrated appeasement with Soviet Union and the other countries from Warsaw Pact. Rudé právo newspaper also highlighted keeping of reformatory orientation of politics of the Communist Party of Czechoslovakia.

Použitá literatura:

BENČÍK, Antonín. Od kritiky obrodného procesu pražského jara 1968 k jeho násilnému potlačení. In: *Vojáci a "Pražské jaro" 1968*. Praha, 1990.

BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha: Mladá fronta, 2007.

BILÁK, Vasil. *Paměti Vasila Biláka, II díl*. Praha: Agentura CESTY, 1991.

DUBČEK, Alexander, *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis A. Dubčka*. Praha: Svoboda 1993.

HAVLÍČEK, Dušan. *Jaro na krku. Zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSC od června do prosince 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.

HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*. Praha-Brno: ÚSD-Doplněk, 2004.

KONČELÍK, Jakub. *Média a Pražské jaro; Kontrola a řízení tisku v souvislostech československé krize konce 60. let*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií. 2008.

KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. Praha: Torst, 1998.

MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*. Praha: Mladá fronta. edice Archiv, 1990.

PAUER, Jan. *Praha 1968 Vpád Varšavské smlouvy: pozadí – plánování – provedení*. Praha: Argo, 2004.

PEROUTKA, Ferdinand. *Byl Edvard Beneš vinen?* Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1993.

PITHART, Petr. *Osmadesátý*. Praha: Rozmluvy, 1990.

SCHULZ, Winfried; SCHERER, Helmut; HAGEN, Lutz. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004.

Totalita.cz (http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ref_menova_1953.php“).

URBÁŠEK, Pavel a VANĚK, Miroslav: *Vítězové? Poražení? : životopisná interview. Díl 2, Politické elity v období tzv. Normalizace*. Praha: Prostor, 2005.

VONDROVÁ, Jitka a NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970 II. díl*. Praha, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996.

VYKOUKAL, Jiří; LITERA Bohuslav; TEJCHMAN Miroslav: *Východ – Vznik, vývoj rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Nakladatelství LIBRI, 2000.

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Přední strana RP 2. 8. 1968, s.1, číslo 212, ročník 48 (obrázek)

Příloha č. 2: Přední strana RP 4. 8. 1968, s.1, číslo 214, ročník 48 (obrázek)

Přílohy:

Přední strana RP 2. 8. 1968, s.1, číslo 212, ročník 48

Proletáři všech zemí, spojte se!
RUDÉ PRAVO
ORGÁN ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA
PÁTEK DNE 2. SRPNA 1968 ČÍSLO 212 - ROČNÍK 48 (Druhý rok 702) CENA 60 KAL.

VÝVOJ PŘESVĚDČUJE O SPRÁVNOSTI NAŠÍ CESTY
PROJEV PRESIDENTA REPUBLIKY L. SVOBODY

Právě 10 let po vzniku republiky nastává Leninovi Směrnice...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...

SPOLEČNÉ KOMUNIKÉ o jednání politického byra ÚV KSSS a předsednictva ÚV KSČ

Ve dnech 25. srpna až 1. srpna 1968 se uskloňovala v Praze...
Na společných jednáních byla v široké souhlasné shodě...
Jednatelství byra ÚV KSSS a předsednictva ÚV KSČ...
V příštích jednání se má delegace...
Na společných jednáních byla v široké souhlasné shodě...
Jednatelství byra ÚV KSSS a předsednictva ÚV KSČ...
V příštích jednání se má delegace...
Na společných jednáních byla v široké souhlasné shodě...
Jednatelství byra ÚV KSSS a předsednictva ÚV KSČ...
V příštích jednání se má delegace...

Na společných jednáních byra ÚV KSSS a předsednictva ÚV KSČ...

Návrat stranické delegace

Právě 10 let po vzniku republiky nastává Leninovi Směrnice...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...

Soudruzi A. Dubček o. Čemík výsledkům jednání Ke všeobecné spokojenosti

2. srpna 1968, Praha. Soudruzi A. Dubček a J. Čemík...
Vážení soudruzi, jsem rád, že jsem se...
Vážení soudruzi, jsem rád, že jsem se...
Vážení soudruzi, jsem rád, že jsem se...

Soudruzi A. Dubček a J. Čemík...
Vážení soudruzi, jsem rád, že jsem se...

Česká národní rada o federaci

Právě 10 let po vzniku republiky nastává Leninovi Směrnice...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...

NOČNÍ MÍTINK na Staroměstském náměstí

2. srpna 1968, Praha. Na Staroměstském náměstí...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...

Delegace komunistů z Bělehradu v Praze

2. srpna 1968, Praha. Delegace komunistů z Bělehradu...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...

Delegace komunistů z Bělehradu v Praze...

Vláda o hospodářských otázkách země

2. srpna 1968, Praha. Vláda o hospodářských otázkách země...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...

Zeny republiky

2. srpna 1968, Praha. Zeny republiky...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...

Zeny republiky...
Vážení lidé, dnes mám velkou čest...

V KRAJINĚ DNE 4. SRPNA 1968 ČÍSLO 214 — KOEČEK 48 (Přev. čís. roč. 72) — CENA 78 HAL.

Porada šesti skončila

Poděpsání Prohlášení komunistických a dělnických stran socialistických zemí ■ Recepce na počest hostů ■ Odjezd sovětské delegace

MAZIAROVA z srpna (ČTK) — Šestá z srpna byla komunistická strana, Medvědí socialistická strana, Václav Šedivý socialistická strana, Socialistická strana Sovětského svazu a Komunistická strana Československa.

Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí...

Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí...

Bukurešťská delegace na MVKŠC

MAZIAROVA z srpna (ČTK) — Bukurešťská delegace na MVKŠC... Bukurešťská delegace na MVKŠC... Bukurešťská delegace na MVKŠC...

Odchod sovětských vojsk

MAZIAROVA z srpna (ČTK) — Odchod sovětských vojsk... Odchod sovětských vojsk... Odchod sovětských vojsk...

Členové delegace při odjezdu z Prahy. Vlevo delegace představenstva ČKSČ, uprostřed politbyro ČKSČ, vpravo členové delegace ČKSČ.

PROHLÁŠENÍ komunistických a dělnických stran socialistických zemí

8. srpna 1968 se v Bratislavě uskutečnila porada představenstev a dělnických stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí...

Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí...

Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí...

Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí... Prohlášení šesti stran socialistických zemí...